

Édes Anyanyelvünk

XX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1998. FEBRUÁR

ÁRA: 70 FORINT

Hányféleképpen veszekszik a magyar ember?

Kétszázezer forintos pályázatunk eredményhirdetése

A pályázatot, amelynek eredményéről az alábbiakban tájékoztatom a Honismeret és az Édes Anyanyelvünk olvasóit, a *Honismereti Szövetség* és az *Anyanyelvpolók Szövetsége* közösen hirdette meg az elmúlt év tavaszán, „Pályázati felhívás rokon értelmű szavak gyűjtésére” címmel. Nem partatlan gyűjtésre buzdítottuk a pályázni kívánókat, hanem azt is megjelöltük, hogy milyen témakörű rokon értelmű szavakat várunk tőlük.

Ez a három témakör a következők volt:

1. A *veszekszik* szóval rokon igék közül minél többnek az összegyűjtése s ahol szükségesnek látszik, kommentálása, lehetőleg úgy, hogy a pályázat ne csupán értelmező szótárainkban már megtalálható szavakat tartalmazzon, hanem a pályázó által gyűjtött népnyelvi, csoportnyelvi stb. szavakat is.

2. Olyan főnevek ugyancsak széles körű, a különböző nyelvi rétegekre is kiterjedő gyűjtése, amelyek valamilyen pontosan meg nem határozott szerkezetnek, gépezetnek a megjelölésére, nagyjából való megnevezésére szolgálnak.

3. Minél több olyan melléknév összegyűjtése, amely a másokat lenéző, kihívóan önhitt, a latin eredetű *arrogáns* szóval illethető emberek jellemzésére használatos nyelvünkben.

A pályázat díjalapja eredetileg – a Honismereti Szövetségnek és az Anyanyelvpolók Szövetségének jóvoltából – 100 000 Ft volt, de mivel ezt a díjalapot A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága időközben 50 000 Ft-tal, a Pro Lingua Hungariae Alapítvány pedig 10 000 Ft-tal megnövelte, az 160 000 Ft-ra nőtt. A **Balogh Lajos, Grétsy László, Hajdú Mihály, Halász Péter, Kovács Dániel, Maróti István** összetételű bírálóbizottság tehát ezzel az *összeggel* gazdálkodhatott (volna) a pályadíjak odaítélése során.

Hogy mi a szerepe az előző mondatomban zárójelben ott szereplő *volna* szónak? Egyszerűen az, hogy a pályázatot meghirdető két szövetség zsűribeli képviselői, látva a pályázatok nagy számát és számos pályázat rendkívül értékes voltát, a díjak odaítélésére vonatkozó egyeztető megbeszélések során úgy döntöttek, hogy – még ha nehéz is kigazdálkodniuk – a díjalapot további 40 000 Ft hozzáadásával 200 000 Ft-ra emelik.

Ennek megfelelően készítették el a díjazottak listáját. Mielőtt a pályázat eredményét ismertetném, felsorolok néhány adatot.

A pályázatra összesen 248 pályamunka érkezett (az elsöre 123, a másodikra 59, a harmadikra 66). Ez nem ugyanennyi személyt jelent, hanem – bár látszólag furcsa, amit mondom – részben kevesebbet, részben többet.

Kevesebbet annyiban, hogy mivel a pályázati kiírás lehetővé tette, hogy valaki a három meghirdetett pályázat közül egynél többön is részt vegyen, elég sokan éltek is e lehetőséggel: 47-en pl. mind a három pályázatra elküldték munkájukat, ami már eleve 141 pályázatot jelent. Ugyanakkor többet jelent, ha azt is figyelembe vesszük, hogy jó néhány pályázatnak nem egy, hanem több személy a beküldője, sőt közülük többnek egy egész kollektíva, pl. Beszélni nehéz! kör, sőt egész osztály. Összesen 139 pályázó egységtől – személytől vagy közösségtől – érkezett be egy vagy több pályázat, ebből 67 tanuló(k)tól, 72 felnőtt(ek)től származik.

Ezek után következnek a részletes eredményhirdetés, pontosabban a díjak felsorolása, mégpedig előbb a tanulóké (azok tartoznak ide, akik valamely alap-, közép- vagy felsőfokú oktatási intézmény tanulói, hallgatói), majd a felnőtteké. A díjak értéke a két kategóriában azonos: az I. díjé 20 000, a II. díjé 10 000, a III. díjé 6 000 Ft. A bírálóbizottság összesen huszonnégy díjat ítelt oda: két I. díjat, hét II. díjat és tizenöt III. díjat.

Tanulók kategóriája

1. *Hányféleképpen veszekszik a magyar ember?*

I. díj: **Elek Anna** főiskolai hallgató, Kurityán, Kossuth Lajos u. 81. (3732) és **Pamlényi Csilla** főiskolai hallgató, Isaszeg, Akácfá u. 4/1. (2117). Méltán első díjas, kiemelkedő pályázat. Szerzői nem szótárakból gyűjtötték anyagukat, hanem több mint száz, más-más korosztályba tartozó adatközlőhöz juttattak el olyan, kitűnően összeállított kérdőívet, amely a *veszekszik* szinonimáit firtatja, de úgy, hogy a válaszokból a kapott szavak stílusértéke, használati köre is kiderüljön. A gyűjtés eredménye 210, nem kis részben szótározatlan szó vagy kifejezés, illetve ezt tartalmazó szócikk.

II. díj: **Repka Tünde**, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola tanulója, Sátoraljaújhely, Vasvári Pál út 1. 4/2. (3980). Kereken száz gondosan kidolgozott szócikk jelentésárnyalatok, stílusérték pontos megadásával.

Vígh Zsuzsanna gimnáziumi tanuló, Sárvár, Alkotmány u. 29. (9600). A szótárakból vett adatok mellett saját gyűjtést is tartalmazó, összesen több mint 230 szót magában foglaló, gazdag gyűjtemény, amelynek darabjaiból az általa gyűjtötteket mind részletesen magyarázza is a beküldő, megadva használati körüket, körzetüket is.

(folytatás a 6. oldalon)

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
A gondolatlanság öl

Bodolay Géza:
Nyelvünk szebb
hangzásáért

Deme László:
Élned és meghalnod?!

Hegedűs Attila:
Herseg

Nyomárkay István:
Úriember

Gabnai János:
Visszamelegedés

Török András:
Tamási Árontól
az Internetig

És: nyelvi mozaik,
a nyelvművelő
mozgalom eseményei,
nyelvi játék,
keresztrejtvény

Világháló-címünk:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

A kérdés, amellyel kedves Olvasóinkhoz fordulunk, nem új, ugyanis, noha más megfogalmazásban, már tavalyi első számunknak ugyanezen a helyén megtalálható. Gondolom, már ebből is mindenki előtt nyilvánvaló: a személyi jövedelemadó egy százalékaról van szó. Mint ez ma már köztudomású, az 1996. évi CXXVI. törvény értelmében az elmúlt évtől kezdve a magánszemélyek maguk rendelkezhetnek befizetett adójuk 1%-ának közcélú felhasználásáról. Azt is fontos még tudni, hogy erről az 1%-ról csak teljes egészében és csak egy kiválasztott kedvezményezett javára lehet rendelkezni, mégpedig vagy az 1998. március 20-ig beküldendő adóbevallási csomagban, vagy pedig – ha valaki önadózó – a munkáltatónál március 25-ig leadandó zárt borítékban. A szabvány méretű borítékra kívül rá kell írni az adózó nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, belül pedig el kell helyezni egy rendelkező nyilatkozatot, amely nem tartalmaz mást, mint a kedvezményezett nevét és adószámát.

Hogy sokat érnek-e szövetségünk tagjainak, illetve kedves Olvasóinknak adóforintjai? Igen, nagyon sokat! Noha legutóbbi számunkban megírtuk, ismét eldicsekszünk vele: szövetségünk számlaszámára **több mint kétszáz-ezer** forint érkezett be azoktól a támogatóinktól, akik személyi jövedelemadójuk 1%-át nekünk ajánlották fel. Ebben a mostani számunkban éppen egy nagy sikerű szógyűjtő pályázatról számolunk be, amelyre csaknem 250 pályázat érkezett be, ezek közül 24 pályázat, illetve beküldője részesült valamilyen díjban. A díjak együttes értéke 200 000 Ft. Nos, hogy a bennünket választók adóforintjai elegendőek lennének a nyelvünk kincseinek megőrzése szempontjából oly fontos pályázatnak a díjazására, önmagában is nagyon jól mutatja, milyen sokat ér ez a támogatás.

Tisztelettel arra kérjük hát kedves Olvasóinkat és szövetségünk minden tagját, hogy ez évben se vonják meg tőlünk bizalmukat, s befizetett személyi jövedelemadójuk 1%-át nekünk ajánlják fel, arról a mi javunkra rendelkezzenek. **Adózzanak nekünk, s mi őszinte hálával adózunk Önöknek!**

Anyanyelvápolók Szövetsége
Adószám: 19663155-1-43

TARTALOM

Grétsy László: Hányféleképp veszszek a magyar ember?	1
Kérés Olvasóinkhoz	2
Balázs Géza: A gondolatatlanság öl.....	3
Salánki Ágnes: A reklám és hatása, avagy egy empirikus felmérés tanulságai	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik.....	5
Bodolay Géza: Nyelvünk szebb hangzásáért	7
F. Kovács Ferenc: Makogás.....	7
Deme László: Élned és meghalnod?!.	8
Ladó János: Történelmünk a nyelvben	8
Panek Zoltán: „Névérték” – nevek értéke	9
Jónás Frigyes: Mondd, mennyit ér a „h”?	9
Holczer József: „Piár Világ”	10
Benkóczy György: Nekem is vannak „otthonról hozott szavaim”!	11
Együttműködési megállapodás	11
Nyomárkay István: Üriember	12
Mizser Lajos: Kacsa	12
Hegedűs Attila: Herseg	12
Gabnai János: Visszamelegedés	13
Gyárfás Endre: Apáczaiék nyomdokain	13
Török András: Miért szeretem az én Erikámat?	13
Dénes György: Csallóközi mondások íze	14
Büky László: Minden történet szól valamiről	14
Zimányi Árpád: Helyesírási szójegyzék.....	15
Graf Rezső: Anyanyelvünk ösvényein	15
G. R.: Lobog ma is a láng.....	16
Szende Aladár: Október végi szavalóverseny	16
Hercegi Károly: Köszöntjük az új Péchy Blanka-díjasokat!	16
Kósa András: Tankönyvek – szép magyar nyelven.....	16
Szűts László: Szarvas Gábor nyelvemlék napok	17
Pontozó.....	18
Keresztretjtvény	19
Marekné dr. Pintér Aranka: Anyanyelvünkről – anyanyelvünkért.	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.
A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a HELP, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. Hírlap-előfizetési és Elektronikus Postaigazgatóságán (HELP), amelynek címe: 1900 Budapest, VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)
Előfizetési díj: egy évre 350 Ft
Számonekenti ár: 70 Ft
Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását

a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közoktatás-fejlesztési Főosztálya és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

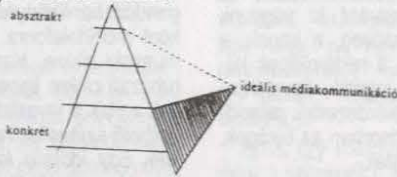

A gondolatlanság öl

Aligha vitatható: a tömegtájékoztató nyelvünk mindig világosnak, érthetőnek kell lennie. A retorikának, a nyilvános nyelvhasználat tanának régi intelme szerint: a nyilvánosságban egy ember szól sokakhoz, tehát biztosítani kell a lehető legnagyobb megértés lehetőségét. Az információk eljuttatása és világossága a demokrácia jellemzője és fokmérője.

Az absztrakciós „létra”

A legnagyobb megértést a minél kisebb elvonatkoztatással, az idegen szavak mellőzésével, az egyszerűbb mondatszerkezetekkel, a nyugodt beszédtempóval, az érhető-világos beszéddel és a kellő, nem unalmas ismétléssel érhetjük el. A megértést nehezítjük, ha mondanivalónkban sok idegen szót, szakszót, ködös, túlbonyolított, többszörösen alárendelt szerkezetet használunk. Ezt az úgynevezett „absztrakciós létrával” szemléltethetjük, amelynek csúcsán az elvonatkoztatás, a nehezen és kevesek általi érthetőség (az absztrakció), talpán pedig a világos, közérthető beszéd (konkretizáció) található.*

bizony tökéletes lenne a *pénzel* szó is), azután: *prezentáció* (bemutatás), *privatizáció* (néhány napilapunk következetes használatában: *magánosítás*), *koncesszió* (tartós bérlet, különösen így: *koncessziós autópálya*), *profit* (nyereség, haszon), *by-pass-műtét* (érösszekötés, érkapcsolás), *detonáció* (robbanás), *embargó* (zárlat), *szeparatista* (elszakadó, különváló). Ilyen töményen adagolva persze rosszabbul hangzanak ezek a szavak, mint nagyobb, szellősebb magyar nyelvi szövegkörnyezetbe ágyazva. Ott a szövegösszefüggésből kihámozhatjuk értelmüket. Így kiragadva bizony sokszor teljesen érthetetlenek.

Az idegen szavak nem pontos ismerete azután mulatságos nyelvi hibákhoz is vezethet. Még az egyik parlamenti képviselő szájából is hallottam: „Nem helyes *konceptió*ba adni az autópályát”. Ugyancsak a rádióban hangzott el: „A vállalkozásnak nem könynyű *profitot* váltani.”

A *szuvenír vélemény* pedig ma már „szakállas” bakinak számít. (Helyesen ugyebár: *szuverén vélemény*.) Olyan, mint az *exkuzálom magamat* helyett tréfásan, de – sajnos – tévedésből is mondott *exhumálom magamat*. Vagyis a *kimentem magamat* helyett *kihantolom magamat*. (Az pedig már nem is szokatlan, ha valaki az *exkuzálom magam* helyett – természetesen szintén hibásan – ezt mondja: *exkluzálom magam*. A szerk.)

Még nem szóltam a *monetáris restriktív politikáról*, pedig ez az utóbbi évek egyik leggyakrabban hallott politikai-gazdasági kifejezése. Csúnya hangzású szó, az egyszer biztos; ha statisztikai felmérést végeznénk, hogy ki érti, ki tudja a pontos jelentését, azt hiszem, megdöbbentő lenne az eredmény.

De akkor miről is beszélnek egyesek? És kinek? Látják-e eléggé az olvasók, a hallgatók arcát? S ki érti a híreket?

Ezeket a kérdéseket naponta föl kell tenniük a nyilvánosság előtt megszólalóknak.

Az élő adás locsogásra ösztönöz

A rádió is felerősíthet, terjeszthet hasznos vagy persze káros nyelvi divatokat. Amióta egyre több helyi és kereskedelmi rádió indul Magyarországon, s a műsorokat egyre kevesebb pénzből kell elkészíteni, elszaporodtak az élő műsorok. A takarékoság a Magyar Rádiót is arra ösztönzi, hogy egyre több élő műsort készítsen. Ezekben a műsorokban gyakran egyetlen ember „keveri” a zenét, olvassa a híreket, társalog a hallgatóval, konferálja a zeneszámokat. Természetesen alig van mód a mondanivaló helyes megfogalmazására, a hatékony közlésre. Az így, tehát „élőben” készült műsorokat hallgatva fogalmaztam meg egy újabb magyar – vagy talán nem is csak magyar – tömegkommunikációs törvényt: „Az élő adás locsogásra ösztönöz.”

Az elszaporodó élő műsorokban mintha beszédverseny zajlana: a kibeszélés, a locsogás mámorra. Nyilvánvalóan ösztönzi ezt a műsor

íránti vágy vagy kényszer – tehát az a nyomás, hogy műsort kell készíteni, akkor pedig beszélni kell. Mindegy, hogy mit, csak beszélni, beszélni... De sokkal inkább magamutogatásról, kényszeres beszédéről van szó.

A locsogásban a felszínesség, a töltelék-szavak, az üres szavak talakodnak a felszínre. Az egyik rádióstól hallottam ezt az aforizmat: „A gondolatlanság öl – másokat!”

A kapcsolatlanság kötőszava: az és

A locsogók a gondolatlanság mellett térdig járnak a nyelvi ügyetlenségekben is. S mivel sokan hallgatják ezeket az adásokat, a hatásuk sem lehet csekély. Az egyik (kereskedelmi) rádióadó műsorvezetője elkezdte terjeszteni a következő – logikátlan – kapcsolatos nyelvtani formát: „Fél kettő múlt öt perccel, és most egy autót keresünk”, „Háromnegyed tizenkettő múlt egy perccel, és úgy néz ki, hogy ma sem ússzuk meg ellopott autók nélkül”, „Donna Summer énekelt, és egy amerikai felmérésből kiderül, hogy az amerikaiak a sötétzöld színt kedvelik a legjobban”.

A kapcsolatos kötőszó, az és viselkedik szokatlanul ezekben a mondatokban. Igaz, az és sok kötőszó nélküli tagmondat közé kitéhető, sőt majdnem minden tagmondat közé; de azért mégsem korlátlanul. Leginkább mindig akkor tesszük ki, ha a két tagmondat között kapcsolatos logikai viszony van. Tehát az egyikhez hozzákapcsolódik a másik. De hogyan kapcsolódik hozzá a pontos idő jelzéséhez, hogy ma is vannak ellopott autók? E példák szerint az és az össze nem illő, egymáshoz nem rendelhető mondatok kötőszava lett. Ha tehát nincs funkciója, akkor töltelék, üres nyelvi elem. Elhagyható. Bizony sokkal jobb lenne és nélkül az iménti két mondatpélda: „Egy perc múlva lesz öt óra. Ma délután Kispesten találtak egy palotapincsit”, „18 óra van. Újra pályára lép a nagy német futballista” (helyesbített, eredetileg helytelenül elhangzott példák a kereskedelmi rádióban).

Illyés Gyula a Koszorú című versében az önmagukat nehezen kifejező emberek suta nyelvhasználatáról szól megértéssel, átéléssel, együttérzéssel. S versének végén, az írástudó felelősségének hitvallását olvashatjuk:

... *fiad közül egy, ime: szólni tudó más nyelveken is, hű európaiként mondanói miatt figyelemre, bólintásra becsült más népek előtt is: nem léphet föl oly ünnepi polcra, nem kaphat koszorút oly ragyogót, amelyet, szaporán lesietve ne hozzád*

vinne, ne lábad elé tenne, mosollyal bírva mosolyra vonagló ajkad, fölnevelő édesanyám.

A nyilvános beszélők is átérezhetnék ezt a nyelvi és a nyelvhasználók iránti felelősséget. Az ajánlott terápia: a szölvonás, a szófogyókúra. Amiről nem érdemes, nem fontos, nem szükséges beszélni, arról hallgatni kell. A gondolatlanság öl!

Balázs Géza

* Az ábra a szerzőnek most megjelent, *A rádiós kommunikáció* című tanulmánykötetéből való. A kis könyvet a Magyar Rádió Oktatási Osztálya adta ki. (A szerk.)

20. évében az Édes Anyanyelvünk! Már a Világhálón is olvasható!

Mi célt szolgál a reklám? A válasz mindenki számára egyértelmű: fel akarja hívni a fogyasztók figyelmét az új termékre, hangsúlyozni kívánja annak pozitív tulajdonságait a hasonló jellegű árucikkkel szemben. Jóindulatúan azt tételezhetnénk fel róla, hogy a bőség zavarával küzdő fogyasztó választását akarja megkönnyíteni. Valójában a reklámszakemberek célja sokkal inkább az, hogy megbízóikat, a gyártócégeket lehetőleg minél nagyobb haszonhoz juttassák. Mindig a kívánt hatást éri-e el azonban az illető reklámfilm, hirdetés vagy szlogen? Egy empirikus felmérés során, amelyet egyetemisták körében végeztem, ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

117 hallgatóval töltöttem ki egy 10 feladatot tartalmazó kérdőívet, amely a reklám nyelvi, képi elemeinek hatását volt hivatva felmérni. A kérdések megválaszolására 50 perc állt rendelkezésükre, a felmérésben való részvétel önkéntes volt, nevüket a kérdőíven nem kellett feltüntetniük. Mivel életkoruk, szociális helyzetük és műveltségi szintjük meglehetősen hasonló, a kísérlet szempontjából homogén csoportot alkottak. Német nyelvtanár szakos hallgatókról lévén szó, bizonyos feladatok a német és a magyar reklám összehasonlítását célozták meg.

Első feladatuk olyan reklámok felsorolása volt, amelyeket nyelvi szempontból igen hatásosnak éreznek; itt rövid indoklást is kértem. Feltételeztem, hogy olyan magyar szlogenek jutnak eszükbe, amelyek a rádióban vagy a tévében igen gyakran elhangzanak, az újságokban, folyóiratokban gyakran olvashatók. Elsősorban azok a szlogenek megemlítésére számítottam, amelyek szójátékon alapulnak, rövid, ötletesek, esetleg két olvasatuk van.

Legnagyobb meglepetésemre a hallgatók jelentős része azt írta, hogy egyetlen példa sem jut eszébe, a többség pedig csak olyan tulajdonságokat sorolt fel, amelyek egy-egy reklámban felkeltik a figyelmüket, ezek azonban csak részben nyelvi elemek. A megkérdezettek a képi, illetve hanghatásokat, a jó zenét, a kedves, szimpatikus reklámfigurákat sokkal fontosabb tényezőnek tartották. A szlogenek esetében pozitív tulajdonságként a rövidséget, az ötletességet, a humort emelték ki. Így kapott értékelésükben előkelő helyet a Postabank, a Sport szelet, a Mitsubishi, a Ford, a Coca Cola, a Sprite reklámja.

A szlogenek közül legtöbbször a Chokito (*Ronda és finom*), a Borsodi sör (*Az élet habos oldala*), a Pannon GSM (*Pannon GSM. Az élvonal*), a Szerencsi Csokoládégyár (*Az élethez kell egy kis Szerencsi*), a TIX mosópor (*A tixtaság átható ereje*) reklámjaira emlékeztek.

Olyan évekkal ezelőtti szlogenek felidézését is vártam a hallgatóktól, amelyek az idő múlása ellenére is megmaradtak az emlékezetükben. Kíváncsi voltam, hogy állják ki a reklámok az idő próbáját. Válaszként valóban ötletes, régebben gyakran látható, hallható, olvasható szlogeneket soroltak fel, pl. *Én vagyok a Skála Kópé, reklámom a Skála Coop-é, Fabulon a bőre öre, Útba esik jövetmenet a Takarékszövetkezet, Csak egy ugrás a Sugár, Tartalomhoz a forma. Amfora.* (A felsoroltak között természetesen szerepelt a néhány éve nagy botrányt kavart *Az orrodát is tisztítsa* szlogen, amely nyilván nemcsak a nyelvi megfogalmazás, hanem sokkal inkább a miatta kialakuló heves nyelvhelyességi viták következtében maradt meg emlékezetükben.)

Mint a témával foglalkozó szakirodalomból is kiderül, a televízió az a reklámhordozó, amely a fogyasztóra a legnagyobb hatást gyakorolja. Mivel tévénézés közben vizuális és auditív effektusoknak egyaránt ki vagyunk téve, a kívánt hatást a szöveg, a képek, a zene harmóniája váltja ki, a reklámklippek különböző érzékszerveinket ingerlik, figyelmünket jobban felkeltik. A megkérdezettek másodszorban a plakátok, harmadszorban az újságok, folyóiratok szerepét említették.

Arra a kérdésre, emlékszik-e olyan alkalomra, hogy egy találó, érdekes felirat készítette volna arra, hogy egy hosszabb reklámszöveget végigolvasson, az esetek többségében a válasz „nem” volt. Csupán néhányan említették, hogy kozmetikai cikkek, gyógykészítmények alkalmazási lehetősége keltette fel az érdeklődésüket, így a teljes leírást is elolvasták.

Ismét sokkal hatásosabbnak bizonyultak a képi effektusok, mivel a megkérdezettek többsége meg tudott nevezni egy-egy plakátot, amelyen a kép, a fotó irányította figyelmét a szövegre, illetve a reklámozott árucikkre. Ennél a kérdésnél mutatkozott az egyetemisták átlagéletkora fontos tényezőnek, hiszen az általuk felsorolt példák között vonzó, csinos nők és férfiak, szórakozó, vidám fiatalok, étvágygerjesztő csokoládék vagy jégkrémek képei szerepeltek.

A német és a magyar reklámok tekintetében a megkérdezetteknek volt összehasonlítási alapjuk, hiszen legtöbbjük rendszeresen nézi a műholdas adásokat. Kb. 60%-uk úgy nyilatkozott, hogy a német reklámok sokkal jobbakk, ötletesebbek; szebbek a képek, jobb a zene, kevésbé mesterkélték a szereplők. Igaz, néhányan felhozták a hazai reklámkészítők mentségére, hogy az ő anyagi lehetőségeik jóval szűkebbek. Jó néhányan azonban azonosnak ítélik meg a német és a magyar reklámok színvonalát, mindkettőben találnak mind pozitív, mind negatív elemeket. Egy részük a hasonló színvonalat azzal magyarázta, hogy a magyar reklámfilmeket sok esetben a németektől vették át. A megkérdezetteknek csak elenyésző hányada mutatott rá azokra a nyelvi bravúrokra, amelyek a magyar reklám nyelvét át- meg áthatják (*MALEV. Szállunk rendelkezésére; Schöller. A jeges legjobb; Julius Meinl. Minden jót kínálunk; Rama. Kennivalóan finom*). E szlogenek tömörségéhez kétség sem férhet, szójátékok tartalmaznak, könnyen megjegyezhetők, ugyanakkor egyértelműen utalnak a reklámozott termék vagy szolgáltatás jellegére, kiemelkedő tulajdonságaira is. A német reklám ezen a téren sokkal kevésbé találekony.

Alapvetően nyelvészeti szempontú elemzésről lévén szó, a hallgatók olyan feladatot is kaptak, amelyben konkrét német, illetve magyar szlogenek alapján fel kellett ismerniük a

reklámozott terméket vagy legalábbis azt, milyen típusú termék reklámjáról lehet szó. Kíváncsi voltam, mennyire is jellemző egy-egy termékre egy-egy szlogen, létrejön-e a kívánt asszociáció. Jelen esetben csupán a magyar változatokat említem. A *Vezetni mindig élvezet* szlogen esetében a megkérdezettek mind-egyike valamilyen autóra gondolt, közülük páran konkrét márkákra is tippeltek, ám tévedtek. Azt, hogy ez a Peugeot cég reklámja, a 117 hallgató közül mindössze egyetlenegy ismerte fel. A *Mozogjon otthonosan a világban* (OTC EC/MC hitelkártya) szlogennel kapcsolatos asszociációk szintén meglehetősen pontosnak mutatkoztak, a hallgatók jelentős része gondolt bankkártyára, bankra; a többiek főként mobiltelefonra, valamilyen autómárkára, műszaki cikkre, biztosításra, utazási irodára, ruházati cikkre tippeltek. Kevésbé szerencsések voltak a javaslatok az Eurotours *A megfizethető színvonal* vagy a Drei Wetter Taft hajlakk *Egy időtálló kapcsolat* szlogenje esetében. A szolgáltatás vagy a termék jellegét egyetlen válaszadó sem találta el. Hogy csak néhány példát említsünk, a válaszok között mindkét esetben szerepelt az autó, a mobiltelefon, a műszaki cikk, a biztosítás, az ékszer.

Ennek alapján elgondolkodhatunk azon, mennyire jellemző egy-egy szlogen az általa reklámozott termékre vagy szolgáltatásra. De még ha jellemző is, biztosan azzal a konkrét árucikkkel fonódik-e össze a fogyasztó tudatában, amellyel a reklámozó cég szeretné? Ennek vizsgálatára irányult a kérdőívnek az a feladata, amelyben a hallgatóknak igen ismert szlogeneket kellett négy különböző fajta samponnal összepárosítaniuk. 100%-os megoldást csupán a válaszadók 45%-a produkált.

Kérdés, mennyire gondolják át a találekony reklámszövegírók, hogy az általuk kitalált szlogenek valóban a kívánt asszociációkat idézik-e föl. Ennek vizsgálatára céljából a megkérdezetteknek olyan szlogeneket kellett értelmezniük, amelyeknek két olvasata lehetséges: *Zanussi. Otthon a jövőben; Volkswagen. Biztos lehet benne; Kaloderma. Legyen az Öné az élet napos oldala; Nutra Sweet. Magához édesget; Népszabadság. Ez a lap jár Önnek; stb.* Sajnálatos módon azt kellett tapasztalnom, hogy az értelmezések igen sablonosra sikerültek. A két olvasatra a megkérdezettek közül gyakorlatilag senki sem mutatott rá; a válaszok többsége így alakult: „Jó minőségű háztartási gépeket kell vennünk”, „Vegyem Volkswagent, mert ez egy megbízható autó”, „Használja ezt a kozmetikai cikket!”, „Ez nem cukor, nem húzunk el, ha ezt használjuk”, „A Népszabadság egy nagyon jó újság” stb.

A felmérés értékelésekor egyértelműen kiderült, hogy a magyar fiatalok negatívan viszonyulnak a reklámokhoz. Többen azt is leírták, hogy a kérdőív kitöltésében nem érzik illetékesnek magukat, hiszen a hirdetéseket semmilyen reklámhordozóban nem követik figyelemmel. A fenti adatok rámutatnak arra is, milyen kevésbé kötik a szlogeneket konkrét árucikkhez, milyen kevésbé gondolkodnak el a reklámkészítők által alkalmazott módszereken. A reklám mulandóságát látszik igazolni, hogy csupán néhányan tudtak felidézni pár konkrét szlogent.

Salánki Ágnes

(A szavak labirintusában – InterPicy – „Tegye föl a kezét, aki akar egy sört!” – Nem vagyok purista, de...)

„A kor szava, korunk szava”: átvitt értelemben ez a kifejezés valamely korszaknak az uralkodó szellemi áramlatát, irány(zat)át jelenti. Aki *meghallja a kor szavát*, az tudja, mit kell (mit szabad, lehet) tenni (és nem tenni) az adott időszakban. „A kor folyam, mely visz vagy elmerít – írta Madách a Tragédiában –, Úszója, nem vezére az egyén.” Aki *meg tudja érteni a kor szavát*, az úszhat ebben a folyóban – egy ideig akár ár ellen is –, aki nem, az előbb-utóbb belefárad, sőt -fullad.

De konkrétabb értelemben is beszélhetünk egy-egy kor szavairól. Minden időszaknak megvannak a maga jellegzetes szavai, így napjainknak is. Következzék néhány ilyen (azért épp ez a tizenyolc, mert ezekről írtam rövid szócikkeket a Népszabadság múlt évi április 25-i számába): *átvilágítás, controlling, csomag, csúsztat, ellehetetlenít, fejtámadás, hiteles, humánpolitika, image, karcúsítás, kaszál, lenyúl vmit, magánosít, megméret(tet)és, megváltik vkitől, menedzsment, piár (PR), rendszervált(oz)ás*.

Ezek a divatszavak tíz évvel ezelőtt vagy egyáltalán nem léteztek, vagy nem volt meg az a jelentésük, amelyben most divatoznak. Néhányukat az 1996 áprilisában megjelent *Nyelvművelő kézikönyvtár* már felvette címszavai közé (*csúsztat; ellehetetlenít, ellehetetlenül; kaszál; megméretés – megmérettetés – megmérettetés*; *rendszerváltás – rendszerváltozás*; valamint utaló címszövekként a *humánpolitika* és a *magánosít*). A többről még ez a könyv sem tud: vagy azért, mert szerkesztői kifelejtették, vagy azért, mert nem tartották elég fontosnak.

Mindezt abból az alkalomból írtam le, hogy az elmúlt év vége felé a Merényi Könyvkiadónál napvilágot látott Tótfalusi István *Magyar nyelvhelyességi kézikönyvtára*. E könyv, mint kötetábláján is olvashatjuk, tíz évi gyűjtésen alapul, és anyagát a szerző 1997 augusztusában zárta le. Ennek ellenére az említett tizenyolc új szó(jelentés) közül csak egyet tartalmaz, a *megmérettetés*-t.

A szótárak az idővel való versenyfutásban készülnek. Ezért az arra érdemeseket újból és újból ki kell adni, javított és bővített (korszerűsített) kiadásban. Higgyünk benne, hogy ez történik majd a mi *Nyelvművelő kézikönyvtárunkkal* is.

És persze Tótfalusi könyvével is. Hiszen ennek már a borítóján is fel van tüntetve: „Első kiadás!!!”.

A Miskolc és Tiszaújváros közötti vasúti számvonalon egy idő óta új járat közlekedik. Az új vonat, azazhogy nem is

vonat, mert egyetlen tűzpiros színű, dízel-meghajtású kocsiból áll, ezt a nevet viseli oldalán: *InterPicy*.

Tetszik nekem ez a szójátékos, öniróniára valló névadás! Mintája alighanem az *InterCity*, a '(nagy)városok közötti (vonat)' volt, innen a – magyar helyesírási szempontból voltaképpen szabálytalan – szó közepi nagybetű.

Apropó, helyesírás! Pár héttel később az *InterPicy* nevet a miskolc-budapesti vonaton osztogatott menetrendfüzetekben meg az ugyanott olvasható (és elutaladonítható) vasúti magazinban már így láttam viszont, ipszilonnal a végén: *InterPicy*.

Igaz, így tökéletesebb a szójáték (már mint a szemnek). Kérdés, megéri-e emiatt a *picy* szót szándékosan hibásan írni. Amikor úgyis ilyen humorosnak szánt szabálytalanság (*tixtaság, friss, legtejesebb élvezet* stb.) veszélyezteti gyermekeink helyesírási érzékét.

A felnőttekről nem beszélek. Ők, mivel elvégezték iskoláikat, hivatalból tudnak helyesen írni.

InterPicy

Van a budai Várban egy élelmiszerüzlet, s annak egy belülről nyíló lengőajtaja. Eddig a dolog nem tartoznék a Nyelvi mozaikra (és -ba). Csakhogy az ajtón felirat is van, mégpedig a következő: „*Húzd meg!*”.

Első reakcióm a méltatlankodásé: már megint letegeztek! A második a megrökönyödésé: azt hiszik, nem tudok egy ajtót kinyitni használati utasítás nélkül? Közlekedés lépve látom, hogy a tábla valójában egy új üdítőitalnak a hirdetése. Így hát miközben *meghúztam* az ajtót (a valóságban), *meghúztam* az üdítőt is (legalább képzeletben).

Mint láthattuk, ennek a reklámnak a kiagyalója nem csupán a *Húzd meg!* felszólítás kétértelműségére épített, hanem a szójátékba belekombinálta a közlés körülményeit (szakszóval: a *kontextus*-t) is. Sőt e szójáték voltaképpen csak itt, csak ebben a közlési helyzetben működik: ha a felirat nem egy befelé nyíló ajtón van elhelyezve, a poén nem sül el!

Egy hasonló példa a metróból. A kapaszkodón egy időben ez a reklámszöveg díszlett: „*Tegye föl a kezét, aki akar egy sört!*”. Mire elolvassuk, már rendeltünk is egy sört, hiszen fenn van a kezünk (amellyel a fogantyúba kapaszkodunk). Olyan ez, mint az a mondat, amelyet gyerekek szoktak a falra írni: **HÚJE AKKI ELOLVASA!**

A metróbeli sörreklámok másképpen is kiaknázják a szöveg és a helyzet összefüggését. Egy újabb felirat, szintén a fo-

gantyúról: „*Ha már a kapaszkodót is sörnyitónak nézi, akkor Ön nagyon vágyik egy üveg sörre!*”. (Az eredetiben az egy névelő után természetesen a márkanév olvasható.) Legutóbb pedig ezt a felszólítást intézték hozzánk, utasokhoz: „*Kérjük, vigyázzanak, a kocsmák záródnak!*”.

De hogy ne csak italokról legyen szó ebben a cikkcskében, utolsó példám, amelyet szintén a metrófogantyúról vesznek, egy országos napilapnak a budapesti mellékletét reklámozza: „*Fogódzó – fővárosiaknak!*”. Ebben a szlogenben a szöveg és a helyzet összjátékába az *f-f* betűrím is bekapcsolódik.

Amikor ezeket a sorokat írom, épp többmilliósi bírsággal sújtanak két hirdetőt a rossz (?) helyre tévedt férfikezek meg az ásitó pápa miatt. Úgy látszik, már csak emiatt is jobb megmaradni a szavakkal való játéknál. Nehogy még rákoppintsanak a túlságosan játékos kézre!

A Krisztinavárosban, egészen pontosan: a Krisztina körút és a Roham utca sarkán, épp szemben a Déryné „café”-val, egy üres telket bekerítették és fizetőparkolóként működtetnek. A kerítésre erősített táblán jó nagy betűkkel ez olvasható:

PARKING 0–24^h-ig.

E rovat olvasói bizonyára tudják, hogy nem vagyok purista, sőt inkább kerülni szoktam ezt a témát. De ami sok, az sok! Először is: a parkolót jobbra magyar autósok veszik igénybe. Másodsor: ha mégis külföldi, magyarul nem tudó turista az illető, vajon nem értené meg a *parkoló* vagy a *parkolás* szót? Attól fél tán a tulajdonos, hogy ha egy nemzetközi szón – nyelvünk elég régi európai beágyaz(ód)ottságának bizonyosságaképp – magyar képző van, akkor már nem érthető az idegen számára? Arról nem is beszélve, hogy akár analfabéta is lehetne az az autós, hiszen száz méterről is jól látható, miféle intézmény üzemel a kerítésen túl.

Nem egyéb van emögött (meg a hozzá hasonló többi idegen felirat mögött), mint nyelvi önbizalomhiány (a mozgákszabály túlhajtói ezt így írják: *nyelviönbizalomhiány*). Vagy élesebben fogalmazva: anyanyelvünk lebecsülése.

Ha egyszer nekem is lesz ilyen vállalkozásom, ezt fogom rá kiírni: **PARKOLÓ, ÉJEL -NAPPAL NYITVA**.

Legfeljebb tönkremegyek.

Kemény Gábor

Hányféleképpen veszekszik a magyar ember?

Kétszázézer forintos pályázatunk eredményhirdetése

(folytatás az 1. oldalról)

Felnőttek kategóriája

1. pályázat

I. díj: **Rácz Sándor** ny. mezőgazdasági tanár, Makó, Hold u. 23. (6900). Bár a feladatot egy kissé tágan értelmezte, lenyűgözően gazdag az a 33 gépelt oldalnyi, több mint 500 szót és kifejezést, továbbá hozzá tartozó értelmezést, stílusminősítést tartalmazó gyűjtemény, amellyel pályázott. Külön értéke, hogy sok egyéni, önálló gyűjtésből származó tájnyelvi szó és kifejezés található benne.

II. díj: **Szeglet Lajosné** tanár, Zalaegerszeg, Átallszegett u. 87. (8900). Az előbbihez hasonló terjedelmű s hasonló gazdagságú, sőt a gyűjtött szavak számában még azt is felülmúló, mintegy 600 szót tartalmazó gyűjtemény, stílusminősítéssel, jelentéjelöléssel. Igazán szép filológusi munka. Csak azért szorult a második helyre, mert kevesebb benne az egyéni, önálló gyűjtés.

III. díj: **dr. Radics Jenőné** ny. gimnáziumi tanár, A-7432 Oberschützen, G. A. Wimmer-Platz 1/II/7., Ausztria. Rendkívül gazdag, csaknem 1000 szót tartalmazó pályázat, benne némi önálló gyűjtésen, illetve a pályázó emlékezetén alapuló anyag is, de stílusminősítést, magyarázó megjegyzést csak olykor ad.

Gyarmatiné Hepp Erzsébet tanár, Gyopárosfürdő, Szentotonyai út 17. (5904). A gazdag és gondos pályázat mintegy 700 szót tartalmaz, alaposan kiaknázva az Új magyar tájszótár anyagát. Értelmezéseket is ad, de a szinonimiát egy kissé tágan fogja fel.

Dr. Petheő Károly, Budapest, Tungsram u. 9. (1042). A pályázó ugyancsak nagyrészt írott anyagból gyűjtött, elsősorban Szabó T. Attila Erdélyi magyar szótörténeti tár című, teljes egészében még meg sem jelent, hatalmas munkájából, de más forrásokból és saját emlékezetéből is. Mintegy 230 gyűjtött szavát egytől egyig gondosan értelmezi is.

Mirk László tanár, 4100 Miercurea Ciuc (Csikszékreda), Szabadság tér 8/9. Románia. Aránylag csekély anyagot, 76 szót tartalmaz a pályázat, de túlnyomó része erdélyi tájszó, s mindegyik adatát írott anyagból vett, hiteles példamondattal is igazolja, legnagyobb részét erdélyi szépirodalmi művekből, néprajzi gyűjteményekből.

Tankó Gyula, 4140 Lunca de Jos (Gyimesközéplak) 49i, Jud. Harghita, Románia. Mintegy 90 önálló gyűjtésű, nagyrészt gyimesi környezetből származó szó, ahol szükséges, pontos, gondos magyarázatokkal. Igen értékes munka.

2. pályázat

I. díj: a zsűri nem adta ki.

II. díj: **dr. Radics Jenőné** ny. gimnáziumi tanár, adatait I. az előzőekben. A pályázat egy 116 szót tartalmazó, gazdag gyűjtemény, stílusminősítésekkel, a jelentésárnyalatok feltüntetésével; ahol szükséges, a szövegkörnyezet megadásával, pl. *kattantúy* 'kapcsoló, villanykapcsoló', *villanykacsintó* 'újtjelző lámpa' (Nagy Gáspár egyik verséből).

III. díj: **Rácz Sándor** ny. mezőgazdasági tanár, adatait már idéztem. A pályázat egy 18 gépelt oldalnyi, 166 szót, pontosabban szócikket magában foglaló szép gyűjtemény, amelyben jelentős részt foglalnak el a tájszavak, pl. *brimbula* 'megnevezetlen, szinte körül sem ír-

ható gép, gépezet, mozgó eszköz', *hitykura* 'valójában hatalmas bugylibicska, de aki e tájnyelvi szó valódi jelentését nem ismeri, annak szójátékosan jelölt gép, szerkezet'.

Faltysné Ujvári Anna, Pécs, Szántó Kovács János u. 6/a. IV. 14. (7633). A pályázati kiíráshoz pontosan igazodó, csak a minden tekintetben ide tartozó szókészletet tartalmazó, igen gondos pályázat, amelynek mind az 55 szócikkében részletes magyarázatot és szociolingvisztikai utalásokat is találunk, pl. *kertyentő* 'működéskor kellemetlen hangot adó szerkezetnek a megnevezése, amely főleg paraszti környezetben használatos'.

Sipos István nyugdíjas termelőszövetkezeti tag, Makó, Kölcsey u. 1. (6900). Mintegy 50, jobbára értelmezéssel is ellátott szó, nem betűrendes, hanem laza tematikai csoportosításban. Pl. a járművekre vonatkozó általános megnevezések között ilyeneket találunk: *csotrogány, járgány, kávédaráló, pöfögő, tarattyú*.

3. pályázat

I. díj: a bizottság nem adta ki.

II. díj: **Zábó Gyula**, Budapest, Nap u. 21. (1082). 28 gépelt oldalas, csaknem 300, betűrendbe szedett, magyarázatokkal, a szavak előfordulási helyére vonatkozó utalásokkal is ellátott szót tartalmazó, rendkívül gazdag és gondos gyűjtemény. Külön értéke, hogy a gyűjtött sok-sok tájszónak az előfordulási helyét is mindig megjelöli.

III. díj: **dr. Pleskó András**, Szeged, Agyagos u. 6/a III/9. (6723). Rendkívül alapos, a feldolgozás szempontjából is mintaszerű pályázat, amely a vizsgált mintegy 90 szót tematikai csoportosításban mutatja be, példamondatokkal, idézetekkel is gazdagítva. A munkát gondos, kiértélt rövidítésgyűjtemény és a forrásmunkák jegyzéke is gazdagítja.

Németh Ervin tanár, Pápa, Fő u. 24. I/1. (8500). A pályázat mintegy 80, stílusminősítéssel, jelentésmegjelöléssel ellátott szócikket tartalmaz, betűrendben is, de tematikai csoportosításban is. Külön értéke a munkának a benne megtalálható jó néhány kemenyesaljai tájszó, mint *gabórgyás, gyehenna, kajneszes* stb.

Molnár Helga tanár, Cegléd, Jászberényi út 11. VI/2. (2700). Kb. 120 szót és kifejezést tartalmazó szép gyűjtemény, amelynek nagy erénye, hogy a szóanyag nagy részét felére Galgóczi Erzsébettől, Fodor Andrásztól, Vathy Zsuzsától, Márai Sándortól, Török Sándortól, Laczkó Gézától, Kertész Ákostól és más íróktól származó szépirodalmi adatot is idéz.

Ők tehát a díjasok, a legjobbak. Díjra érdemesek azonban még mások is vannak a pályázók között, csak hogy a lehetőségeink szerényebbek annál, hogysem mindenkit valamilyen díjban részesítsünk, aki arra rászolgált. Ezért a bírálóbizottság nevében a többieknek, a díjban nem részesülőknek csupán köszönetet fejezhetem ki. Mi a magunk részéről mindent elkövetünk, hogy a legértékesebb pályázatok – legalább részben, szemelvényesen – mielőbb nyomtatásban is megjelenjenek s gazdagítsanak bennünket.

Grétsy László

NYELVÜNK HANGZÁSA

Nyelvünk szebb hangzásáért

Nyelvészeink jól tudják, hogy körülbelül két évszázada folyik már a vita arról, hogy mit is kezdünk – nyelvünk szebb hangzása érdekében – tizenötödik magánhangzónkkal, az ún. zárt *é*-vel. Bevezesse-e külön betűvel a helyesírásunk, vagy csak nyelvtanaink tanítsák, hogy ez a hang is hozzátartozik a magyar nyelvhez, avagy ez a nyelvtani bemutatás is felülreleg.

A latin betűk közt ennek a hangnak megfelelőt annak idején nem találtak őseink. Minden más nyelv tudósai is kiegészítették, a maguk nyelvéhez igazították a latin betűs írást. Így alakult ki már művelődésünk első századaiban rövid és hosszú magánhangzónk írásának a módja, vagy a két betűjeggel írható mássalhangzónk jele. Már a kódexek korában kialakult a magyar nyelvű írás legtöbb szabálya. Történet kísértet kétféle *e* hangunk megkülönböztetésére is, de ez nem vált általános gyakorlattá; írásunk így a két hangot ugyanazzal az *e* betűvel írta. Talán azért nem érezték a hiányát, mert a nép nagy többsége nem is tudott írni és olvasni, „csak” beszélt az anyanyelvét, ahogy elődeitől hallotta és megtanulta, nagy részük a szóban forgó két rövid hanggal: *e*-vel és *é*-vel.

A felvilágosodással vált többeket is foglalkoztató kérdéssé, hogy minél pontosabban jelöljük írásban is anyanyelvünk hangjait, de első helyesírási szabályzatunk csak a Magyar Tudományos Akadémia megalakulása után jelent meg (1832-ben). Addigra az a vélemény vált általánossá, amelyet Czuczor és Vörösmarty képviselt a középiskolai nyelvtankönyvben: a két hang különbségét csak a nyelvtanban jelöljük és tanítsuk.

1844-ig a közép- és felsőfokú oktatás latinul folyt hazánkban: csak a reformországgyűlés új törvénye tette szükségesé magyar nyelvű tankönyv megírását, amire az akadémia két neves költő-nyelvészünket kérte fel. Munkájuk három kötete 1848-ban jelent meg. Éppen 150 éve!

Nagyon meg lehetnének elégedve, ha mai nyelvtankönyveink legalább úgy őriznék nyelvünk szép hangzását, mint akkori nyelvtaníróink. Czuczor és Vörösmarty mindjárt az első kötet elején leszögezték,

hogy a magyarban 15 magánhangzó van (nem 14, mint most tanítják). Felsorolva őket megjegyezték: „A nyílt *e* és zárt *é* közötti különbségre 's azok' tiszta kiejtésére itt eleve figyelmessé tétessék a' növendék.” Részletesebb szabályokat a ragozás tárgyalásakor adtak elő.

Vörösmartyék tehát a nyelvtankönyvekben a helyes kiejtést magyarázták, vagyis az írottól sokkal változatosabban, szebben hangzó magyar nyelvet gyakoroltatták. Századunkban, sajnos, egyre kevésbé törődtek a zárt *é* oktatásával, bár a beszélt nyelvben változatlanul élt, és él ma is.

Az 1888-i helyesírási szabályzat még ezt írta: „Ki kell itt különösen emelnünk a betűrendbe fölvetett zárt *é* hangot, mely a szintén zárt hangú *ö*-vel rokon, és melynek a mélyhangú lejtőn *o* felel meg. Ez a hang ... csaknem általánosan el van terjedve. Szükséges, hogy a nyelvtan külön jegyet szánjon *e* hangnak, s emelje ki szereplése eseteit; az iskola pedig az eddiginél több gondot fordítson épségben tartására.” Ez azonban csak jánbor óhaj maradt.

Az 1960-as, 70-es évek nagy vitái után már „győzelem”-nek látták tőbben azt is, hogy az 1984-i szabályzat újra említhette a 90. pontban helyesírásunk „kitagadottját”: „Bár több nyelvjárásunkban és a köznyelvben is él az ún. zárt *é* hang, ezt helyesírásunk nem jelöli külön betűvel, hanem hagyományosan szintén az *e*-vel.” A „kóstoló-nak” felsorolt hat példásod édeskeves arra, hogy a fontos hangra „figyelmessé tétessék a növendék”.

Ennél sokkal többet tartott szükségesnek Kodály Zoltán, aki utoljára 1965-ben az egri konferencián szólalt fel nyelvünk szebb hangzásának az ügyében (lásd a Helyes kiejtés, szép magyar beszéd című kötetet) és Bárczi Géza, aki még a 70-es években is hozzászólhatott a vitához (Látóhatár, válogatás a magyar kulturális sajtóból, 1975. február, 190–193. lap).

Mindaddig fennáll a veszély, hogy nyelvünk szegényebb lesz egy szép és szükséges magánhangzóval, míg iskolai oktatásunk nem vállalja a tanítást.

Már 1917-ben panaszkolta kiváló színművésznök, Hegedűs Gyula A beszéd művészetének című könyvében (37–40. lap): „Az

e és *é* között van a közép *é*, amely azonban mostoha bánásmódban részesült a nyelvtankönyvek részéről. Röviden érintik, tudomásul veszik és ezzel el van intézve. Pedig a tökéletes magyar beszédben hihetetlenül fontos.” Ugyanilyen fontos több más európai nyelvben, pl. a finnben, amelyben jelölik is; az olaszban, amelynek a helyesírásából éppúgy hiányzik, mint a miénkben, de ők azért említenek is tanítják, hogy mikor melyiket kell ejteni; és az angolban. (Amikor vagy 60 évvel ezelőtt a pápai református gimnáziumban tanulni kezdtük az angolt, tanárunk végigmondatta az egész osztállyal a „hégység cseruza” és a „hégyes vidék” szavakat, s csak miután mindenki helyesen ejtette a kétféle *e*-t, mondta megnyugodva, hogy az angolban sem lesz nehézségünk a két hanggal, mert ott is szükségünk lesz rá.)

De térjünk vissza Hegedűs Gyula könyvéhez: „Szinte érthetetlen – írta –, hogy amikor sok-sok szónak más értelmet ad, és a helytelen kiejtés a legnagyobb értelmi zavart idézheti elő, mégsem veszik a tankönyvek komolyan, és nem tartják szükségesnek az írásban való megjelölését. Ami pedig a széphangzáséi, határozottan a legkényesebb magánhangzója nyelvünknek. A magyar nyelv zenei szépségének ... nagyon nagy kárára szolgál a ... nem használt közép *é*...” „Ha a közép *é* jelentőségét mérlegeljük – folytatja Hegedűs –, arra a végső eredményre jutunk, hogy éppen olyan fontos, különálló magánhangzónk legalábbis, mint az *e* vagy *é*, tehát éppen úgy kell értékelnünk és külön jellel megbecsülnünk.” „Törvénybe kell iktatni. Tanítani kell, és addig is, míg az megtörténik, helyesen teszi minden előadó, legyen az szavaló, felolvasó, szónok vagy színész, ha az előadandó művet előbb a közép *é* szempontjából átvizsgálja és a jelét felrakja.”

A törvénybe iktatás helyett beérhetnének talán azzal, ha a NAT keretében újra elkezdene anyanyelvi oktatásunk az *e* és *é* különbségének tanítását, tudatosítását, amely ma, a hangszalagok, CD-lemezek korában sokkal könnyebb lenne, mint valaha is volt.

Bodolay Géza

MAKOGÁS

Előbb hat példát adom, s majd utánuk fűzöm hozzájuk észrevételeimet. Íme: a) „A jelenleg a világranglista nyolcadik helyén álló” (Anke Huberről van itt szó), „Szeretné, ha az ötven éve a hadsereg támogatását élvező klub önállósulna”; b) „Célja ... eljutni az ősszel a sportág világbajnokságára”, „a tavasszal a francia játékos-szakszervezet őt jelölte az év legjobbjának”; c) „A PSG ... a jelenleg az FC Portóban szereplő Edmilsonnal szeretne” (ti. szerződést kötni), „A legutóbb a svájci Luganóban ... játszó középpályás”-ról is szó esik a cikkben.

Miben hasonlítanak egymásra idézeteim? Abban, hogy „makognak”. Mi okozza ezt a benyomást? Az, hogy a szövegekben egymáshoz nagyon közel álló névelők meg-megakasztják olvasó szemünket.

Tévedés ne essék: sietek megjegyezni, hogy a kiemelt névelők grammatikailag támadhatatlanok a helyükön, ám szépérzékünk mégis berzenkedik ellenük. Mert a nyelv nem csupán közlésre való. A szép fogalmazás esztétikai örömet is kelthet a hallgatóban, olvasóban.

Lássuk, hogyan lehetne a három típusba sorolt példákön széppíteni!

Az a) típusú példákban a szórend apró megváltoztatásával ki lehetne hagyni az egyik névelőt: A világranglistának jelenleg nyolcadik helyén álló... ha a hadsereg támogatását ötven éve élvező klub.

A b) típusú idézetekben az ősszel, a tavasszal előtt álló névelő bizavást elhagyható. Igaz, köznyelvünk él ezzel a használati formával, de nem kötelező, hogy az évszakok (ősszel, tavasszal) és az időszakok (tavaly, tavalyelőtt, jövőre) elé odategyük a névelőt. (Ezt inkább az idén határozószó előtt kívánja meg nyelvérzékünk.) Célja ... eljutni ősszel stb. és tavasszal a ... játékos-szakszervezet stb. Ennyi elég a makogás eltüntetésére.

A c) típusú példákban az újságíróknak minél több információt adni akaró jó szándéka hozza a névelőket egymás közelébe. Ezekről nyugodtan lefaragható a jelenleg és a legutóbb időhatározó; a mondatok ekkor is a valós állapotot tükröznék – de makogás nélkül.

Meglepő, hogy éppen manapság, amikor a névelő – gyakran indokolatlan – elhagyása miatt keseregünk, példáiban éppen a névelő-túltengés ellen kell szót emelnem – védve szövegeink stílusértékét.

F. Kovács Ferenc

Élned és meghalnod?!

Beszédművelő tömegmozgalmunknak idestova már tizedik éve fájón nélkülözött kezdeményezője, segítője, serkentője, Péchy Blanka jóvoltából a múlt év tavaszán immár harmincketteszer tarthattuk meg – igazabban szólva: ünnepelethettük – a Kárpát-medencében határainkon belül és kívül élő magyar fiatalok ezreit megmozgató, Kazinczy nevével fémjelzett kiéjtési verseny országos döntőjét Győrben; ősszel pedig épp huszonötödször az ennek ihletésére létrejött, Édes Anyanyelvünk elnevezésű nyelvhasználati verseny Sátoraljaújhelyen.

Történelmünk a nyelvben

Történelmünk néhány fontosabb korszakát nyelvünk is idézi. A pogány korszakra utal a nyugat-európai eredetű mondás: „A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!“. Ez magyar fordítása a Kr. u. IX. század frank-német lakossága latin mondásának: „De sagittis Hungarorum libera nos Domine“.

Pogány kori eredetű még a *Dunántúl* és a *Tiszántúl* elnevezés. Ez arra utal, hogy honfoglalóink először a Duna–Tisza közén szálltak meg. E kori még az *egyház*, *anyaszentegyház* szavak egy eleme. Ez a régi magyarban 'szent'-et jelentett. Ez a pogány kori szó van Hegykő régi *Egykő* nevében, mely pogány áldozati köre utal.

Mátyás királyra vonatkozik ez a szólás: „*Meghalt Mátyás, oda az igazság!*“. Tatárjárás kori: „*Nem hajít a tatár!*“. Eger várának török ostromára (1552) emlékezik: „*Forró vizet a kopaszra!*“. Az 1526-os mohácsi vereség, a mohácsi vész emlékét őrzi ez a mondásunk: „*Több is veszett Mohácsnál!*“. (Régen így is: „*Több is veszett Buda alatt!*“) Aki *nem enged a 48-ból*, az az 1848-as forradalmárokhoz, hazafiakhoz hasonlóan ragaszkodik az igazához. A II. világháború nyelvi emléke ez a szóláshasonlat: „*Annyian vannak, mint az oroszok!*“.

Valószínű, hogy pogány kori még a *Szűz Mária* és a *Boldogasszony* elnevezés meg a *magyarok istene* szólás is. Szűz Mária ugyanis latinul *Sancta Maria*, azaz 'Szent Mária'. A *magyarok istene* pedig azért vélhető pogány eredetűnek, mert a keresztény hittérítők *isten* szavát eleink idegen istennek tekintették.

Ladó János

Aki akár csak egyszer is részt vett, részt vehetett ezek valamelyikén, aligha felejtethi el valaha is azt a lélekemelő nyitító- és záróünnepséget, amelynek elején több száz torokból hangzik fel a magyarok Istenéhez címzett Hymnus, végén pedig a magyar emberekhez intézett Szózat. Az elsőt talán nemcsak én érzem úgy: hálaadás, hogy vagyunk még, s könyörgés, hogy lehessünk továbbra is; a másodikat viszont úgy, hogy az biztatás, magunkhoz-egymáshoz: tegyünk is annak érdekében, hogy legyünk.

Megtöri bennem sokszor az ünnepi hangulatot az, hogy himnuszunk hatodik sorában – a többi páros számú sorbeli hajlítás helyett – sokan éneklék szótagbetoldással, a „Ho-ozz rá” helyett így: „Hozz reá”. (Jó, hogy az utolsó nem így hangzik: „a Múltat s a jövődöt”, ehelyett: „a Múltat s jö-ve-en-döt”!)

Az meg egyenest fáj, hogy a Szózat végén, hangosan és félreérthetetlenül kicseng itt is, ott is, a teljes meg nem értés bizonyítékaként, ez a torz szövegváltozat: „I-itt é-él-ne-ed és meghalnod kell!”

Épp negyven éve, 1957 végén fejeztem be egy elemző cikket (megjelent: Hangsúlyozási problémák a Szózat évfolyamában címen a Magyar Nyelvőr 82. évfolyamában, 1958-ban, a 187–195. oldalon). Ebben vezető színészeinknek is szemére kellett hánynom: „nem értjük már a szót, hanem merő szokásokat követünk”, a kiemeléssel Arany Jánosnak e – mottóul is vett – figyelmeztetésére utalva:

Hallottad a szót: „rendületlenül” –
Midőn fölzengi miriád ajak
S a millió szív egy dalon hevül,
Egy lángviharban összecsapzanak?...
O, értsd is a szót és könnyelmű szájon
Merő szokássá szent imád ne váljon!

Nincs módom és terem megismételni korábbi elemzésemet. A lényege: a szokásos (szerintem elemista hagyományú) hangsúlyozás alapvetően meghamisítja a szerző gondolatát. Nem a „*légy híve*”, hanem a „*rendületlenül*”; nem az „*élned, halnod*”, hanem az „*itt*”; nem a „*föld*”, hanem az „*ez*” (mint állítmány: „*ez az a föld, melyen*”); s még inkább: „*ez, melyhez*”, mert azt jelenti: „*ez az, amelyhez*”; s nem a „*hős Árpád*” és nem „*Hunyad*”, hanem az „*itt küzdtenek*” és az „*itt törtek össze*” a nyomatékosan kiemelendő részek.

Mint ott írtam: „mint pillérekre ível a mondanivaló egyre feljebb e négy szón: *Ez... Ez... Itt... Itt...* Az ötödik pillér, egyben a fokozódás csúcsa a következő sor *itten* szava. E fokozódás után fordul a vers. Innentől a dicső múltat a keserű múlt, a harcos jelen s a baljós jövő képe váltja fel”.

Most nem megyek tovább. Igényes magyartanárok és kíváncsi diákok megtalálják mindezt a Magyar Nyelvőr idézett helyén, iskolai vagy városi könyvtárakban. Csak az utolsó két versszakot idézem, amely feloldja a keserű múltba, majd a fenyegető jövőbe tekintést, bizakodásra és cselekvésre int bennünket, „a magyart”. Ez a rész egyben visszaigazolja az elmondottakat, ha így olvassuk (a kövér betűkre erősebb, a dőltreke gyengébb nyomatókat adva):

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, ó magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.

Talán érezni így: már az „élned, halnod” erős kiemelése az „itt” rovására is: gondolathamisítás. Másutt nem azt tenné az ember, hogy él és meghal? Nem az a nyomatékos közlendő, hogy nekünk ezt „itt” kell tenni?! Hiszen: „Ez... Ez... Itt... Itt... Itten!!”

De még ezen is túltesz az énekelt formában tovább torzított változat: „Itt élned és meghalnod kell”.

A zeneszerzőnek, Egressy Béninek, láthatóan – a hajlításokon kívül – még két szövegcsóvágra volt szüksége. Aligha tehetett volna bölcsebbet, mint azt, hogy megkettőzte az *élned szót*. Aki *él-hal* valamiért, mindent megtesz érte. De ha nem valamiért, hanem *valahol* él-hal, akkor testével-lelkével oda kötődik, akkor neki ott van az *itt*. – S az élet hosszabb és fontosabb, mert tevékenyebb a befejező mozzanatnál, a halálnál: a kettőzés ezt emeli ki. Értelmi torzítás nélkül, a hajlítások közé beépítve, így: „I-itt é-él-ne-ed, élned-halnod kell”. Azaz: ide kötve, kötődve, tapadva, bölcsőtől a sírig. Rendületlenül!

Mert az „élned és meghalnod” (ahol ráadásul dallamhangsúly esik a *meg* ige-kötőre) nem buzdítás, és nem köt sehová. Hiszen ez az ember sorsa mindenütt; a haza, így fogalmazva, nem ad ehhez semmi újat, semmi többet. Ami a polgárt valóban hozzá kötheti, az nem az „élned, halnod”, még kevésbé az „élned és meghalnod”, hanem az elmondáskor önálló, magasan induló, kissé lekanyarodó, erős hangsúlyú „itt”; – amelynek a zene, a dallam szerzője, nem véletlenül s nem is szándék nélkül, olyan dallamcsúcsot adott, amelyhez lépcsőzetesen lefelé ívelve hozzátapad a hajlításokkal megtagolt „élned”, majd ennek töretlen ismétlése.

Tanítsuk, mondjuk-mondatjuk, énekeljük-énekeltetjük a Szózatot. Olykor könynyet is csal a szemünkbe. Szeretjük, becsüljük.

Jó volna hát, ha érteneink is!

Deme László

A különféle névértékek állandóságával, illetve inkább hullámlásával, elértéktelenedésével nem tisztem foglalkozni. A nevek értékével már igen. Különösen, hogy ezen a „piacon” is elég nagy olykor a kizárólagosságra törekvő értetlenkedés, a gúnyolódás, humorizálás, a sértő (elsősorban a sértettek névadó, névhagyó, névörökítő szüleit bántó), elutasító magatartás. Érzékeny terület ez; hiszen családnevét az ember a szüleitől öröklí – kivéven azokat az eseteket, amikor a nevével elégedetlen önmaga kéri annak megváltoztatását. Úgy dönt, hogy például – magyarabb akarván lenni – idomul, hasonul véglegesnek szánt döntéséhez nevének magyarosításával is. „Szíve joga” – hogy ezt az undok kifejezést használjam. Törvényes lehetőség van rá; ám aki csak külsőségeken kezd új életet, jobb ha előbb rendbe teszi a régit. Mindenesetre: a szellemtelenek, a mások érzékenységre fittyet hányók valamilyen módon előbb-utóbb megtalálják a maguk áldozatát.

Nem arról az esetről beszélek – egy tanárnő ismerősöm mesélte Kolozsváron –, amikor Petőfi Sándor életéről írván dolgozatot az osztály, a gyerekek a költő édesanyját kivétel nélkül *Hiúz* Máriának írták. (Talán sohasem látták leírva a nevét!) Dehát ebben legalább van némi gyermeki báj. Ellentétben Mikszáth Kálmán éles megjegyzésével, amikor Zrínyi Mórt „felvett” nevének letételére utasítja az Új Zrínyiasz elején. De: Quod licet lovi, non licet bovi! A minap az egyik még élvezhető rádióműsorban döbbenet hallottam, hogy a neves irodalomtörténész hisztériás-eufóriás rohambot kapott a Tocsik Márta nevével. Hogy „ilyen nincs!” Hogy „ez fenomenális!” Hogy „ezzel az ügy elképesztő dimenziókat kapott!” Eredeti tárgyától eltérve ezzel szórakoztatott bennünket percekre keresztül. De, kérem tisztelettel, hol az ártatlanság vélelme? Mi jögon köt bele más családnevébe? Sántáni kacajjal csapdosta össze két mellső lábát, hogy: „nahát!”

Kapásból fel tudok sorolni élő családneveket (becsületesnek-képelem polgártársaink viselik), a Tocsik névhez hasonlókat: Pöcsik, Bocsik, Rosszcsik, Bugyi, Varcsik, Hazafi Verai János, Makula. Van nőismerősöm, aki szerelmét Tocsinak becézi, az Antalból; ő ezek után mit tegyen: változtasson becenevet? Csak azért, mert egy műsor, aminek valamely humorgerjesztés vala a tárgya, kisiklott az izléstelen megjegyzések taposóakkákkal teli mezejére? Ujabbban olykor ellenőrizte:en (nem az ellenőrzést hiányolom) fecsegés néhely rádióműsor; bele a vakvilágba, vak vezet világtalant; aztán csak azon vesszük észre magunkat, hogy ezenközben kilopják a szivarzsebünkől a józan eszünket! Az iz-

lésünket és emberi megértésünket azok iránt, akik megérdemlik – mindenképpen.

Ezen személyes töprengéseim közben négy szót írtam egymás alá. Úgy mint 1.: *tekkiye*; 2.: *tekila*; továbbá 3.: *tikfa* és 4.: *tikmony*. Tessék kitalálni, mi köze ennek a négy szónak egymáshoz, hol érintkeznek, csengenek szinte egybe; és hol válnak aztán a világot átfogóan szét; pontosabban: egy magasabb rendű egységet hozván létre. Szűkre szabott lévén időnk és terünk, megmondom. Az idézett szavak játékos felsorolása-összeillesztése nem céltalan fejtörő. A négy feltűnően rokon hangzású szó értelme a következő: 1.: török szó, jelentése: mohamedán kolostor; 2.: mexikói pálinkafajta; 3.: Hátsó-Indiában a hajóépítéshez használatos kemény fafajta és 4.: magyar szó: tyúktojás. Lám, milyen kicsi a nyelvek végtelen világa is – szerencsénkre tág az értelmezés lehetősége. Szavunknak fedezete szokott lenni, és a játékoság sem lehet felelőtlen.

Fénysebességgel sebeznek a szavak. Ezt tudnunk kell! Évekkel, hosszú évekkel ezelőtt írtam le először e mondatot: *Fénysebességgel sebeznek a szavak*. Világraszólóan szerencsés esetben minden kiejtett szavunkban a magyar nyelv méltóságáról (minőségéről) van szó vég-eredményben. Együtt vagyunk felelősek anyanyelvünkért: tisztaságáért, erkölcséért. Nincs egyéb olyan közös nemzeti vagyonunk, mint anyanyelvünk, ami annyira fontos szerepet játszhatna kezdve megvalósítandó álminktól (a netán közösekettől) az éjszakák magányában külön-külön álmodott „anyanyelvi látomásokig”. Az életre-életbe serkentő buzgalom örökké megújulni képes forrása a magyar nyelv. Már világra-pottyanásunk előtt is legfőbb szellemi őrzőnk, majd immár általunk is a megtartva újítás csodája, bárhová vetődünk is – *e kívül* – a nagyvilágba. Mindenesetre: életünkben nincs hozzá fogható szellemi hatalom. Maga a csoda. Édes szülőnk, aki felnőttekként is vigyáz reánk, talán még szigorúbban, mint gyermekkorunkban; eligazít, tanít, okít, sugall és segít; okosít – kifogyhatatlan frissességgel, kincstárának bőséges gazdagságával; megtartván azt, ami bevált, és sohasem idegenkedvén attól, ami új. Általa vagyunk az emberiség osztályosai; senkiélen össze nem téveszthető „anyajegyünk” ő! Szellemi azonosító jelünk a magyar nyelv. Nevünk jegyzője és hordozója. Pedig a név semmi, amíg az ember nem „valami”. Nem „valaki” (átmenetileg!), hanem abban az értelemben valami, hogy betölti emberséggel a hivatását: méltó az emberi méltóságra.

Panek Zoltán

Mondd, mennyit ér a „h”?

Ha az olasz embert kérdezzük meg, így felel: *Non vale un'acca!* Nem ér egy fabatkát sem, azaz szó szerint: nem ér egy *h* betűt sem. E szólást akkor használják az olaszok, ha valamit lebecsülnek, miként *h* betűjüket, amelyet írásban használnak ugyan, de annyira sem méltatnak, hogy kiejtsék. Ugyanílyen néma a *h* a francia nyelv kiejtésében. Ezért ne csodálkozzunk, ha pl. egy magyarul tanuló francia így beszél: „*Aová nézék, aól járók, mindig csak ászl látátóm*”.

A magyar jobban megbecsüli a *h*-t, bár szóvégi használatban nyelvünkben is néma, pl. *düh* = *dü*, *méh* = *mé*, *juh* = *ju*. Ez alól csak négy idegen eredetű szó képez kivételt: a *doh*, a *potroh*, a *sah* és az *Allah*. Itt a magyar – érezvén idegenségüket – tiszteletben tartja az átadó nyelvek szó végén sem néma *h*-ját. Ha azonban a német eredetű *pech* (valakinek pechje van, azaz nincs szerencséje) szó *h*-ját is halljuk a szó végén, ne tartsuk azonos esetnek a fentiekkel. A kiejtésben képzésileg közel esik ugyan a mi *h*-nkhoz, de mégsem azonos vele, nem beszélve arról, hogy írása is *ch*-val történik.

Nem ejti ki a magyar ember a *h*-t mássalhangzók előtt sem, pl. *dühvel* = *düvel*, *méhre* = *mére*, továbbá szóösszetételek határán sem, pl. *Csehország* = *cseország*, *dühroham* = *düroham*, *juhakol* = *juakol*. Nem némul el azonban *h*-nk sem a szó elején, sem két magánhangzó között, pl. *hó*, *hőmérséklet*, *méhék*, *dühös*, *juhász*, bizonyítván, hogy mégiscsak ér valamit a magyar nyelvben!

Az utóbbi időben azonban a köznyelvben – talán épp a tanultabb emberek beszédében (így a médiában is!) – mintha ezek a szabályok fellazultak volna a „hásabb” kiejtés javára, mégpe-

dig éppen szó végén, mássalhangzó előtt, szóösszetételek határán, pl. *elfogott a düh*; *nagyszámú a juhpusztulás*; *sajnos, méhrákja van*. A magyarban persze nem túl sok a *h* végű szó, s mondhatnánk, hagyjuk a csudába, az egész nem ér annyit, majd kiküszöbölí a magyar nyelvérzék. Igen ám, de a nyelvérzék is a használat által csiszolódik. A régebbi *h*-s szóösszetételek, amelyek gyakran használtak, ma is szabályosan *h* nélkül ejtődnek, pl. *jusajt*, *jutúró*. Az újabbban használatos alkalmi összetételek azonban a kiejtésben követik a helytelen *h*-s formát, pl. *juhpusztulás* (állattenyésztési műszó), *elfogott a düh* (újabb szókapcsolat), *Méhkerék* (román táncai miatt közkeletűvé vált helységnév).

Úgy tűnik, a *h* szerepe „kissé” felértékelődött, mert a nyelvérzék „kissé” megzavarodott. Mi az oka ennek? Egyik fő oka valószínűleg az idegen nyelvekből átvett szavak kiejtésének más-más szabályszerűsége, amely a befogadott idegen szóval együtt besugárzik a magyarba. Ilyen pl. az angolból átvett *joghurt* szavunk, amelyet az angol *jogurt*-nak is, *joghurt*-nak is ejt. Igaz, a magyarban inkább a *h*-s, *joghurt* változat gyökeresedett meg, de lábra kapott a *h* nélküli ejtőmód is.

Efféle jelenségek elegendőek ahhoz, hogy a nyelvérzék elbizonytalanodjék, s a magyar *h* hangot – miután nem haragszunk rá annyira, mint az olaszok, s az írásnak is jobban hiszünk – biztos, ami biztos, kiejtjük. Ha írásban *Méhkerék*, legyen az szóban is. Nekünk nyelvészeknek azonban örködnünk kell a magyar nyelv karakterén, s ha kell, felhívjuk a figyelmet, mint most is: sem többet, sem kevesebbet nem ér a *h*, mint amit a magyar nyelv szabályainak mérlege mutat. Tehát ejtsük ki ezeket a szavakat magyarosan: *düroham*, *méraj*, *juhpusztulás*, *elfogott a dü*, *Mékerék* stb.

Jónás Frigyes

Elhangzott a Tettlen ért szavak 1996. november 10-i adásában. (A szerk.)

„Piár Világ”

Óhatatlan, hogy a legelső oldalt igen csak megnézzük – afféle szak- vagy népszerűsítő folyóirat esetében is. Így történt az Édes Anyanyelvünk 1997/4. számával is, ahol Balázs Géza értekezik tekintéllyel vegyes humorossággal az „Átkeresztelések”-ről. Az említett lapszemlélői gyakorlat ezúttal is rögtön ráakadt a lényegre: „A nyelvi hagyományban rejlő reklámértéket még nem fedezték fel a piárosok és a mendedzserek.” És főntebb, középtájt: „... a piár kísértetiesen emlékeztet egy nem éppen jó hangzású szóra: a piál-ra.” (Mindkét nyomtatékolt kiemelés tőle való.) Akikre mint olvasókra hivatkozom: mostani és hajdani piarista diákok, akik miután végigelmékedték jeles nyelvészünk írását, fellélegeztek: hát mégse rólunk van szó! Valóban: Balázs Géza a vállalatok létrehozta public relations-irodák rövidítésének ejtését vázolja. „Ezeket péer-nek vagy rosszabb esetben piár-nak nevezik.” (A rosszabb eset pedig, mint már jeleztük: a piál-lal való egybecsengés.)

A cikk olvastán tetten ért két szó – piár és piáros – tehát azonos hang- és betűalakokkal már megvolt, sőt megvan magyar nyelvünkben. Itt az alkalom, hogy – immár többjelentésű szavaknak mindenképp 1. számú jelentéseként (egy majdani új értelmező kéziszótár módosítását előkészítendő!) – szót ejtsünk mindkettőjükről.

Épp 400 éve, hogy a szegény gyermekek ingyenes tanítása céljából Kalazanci Szent József Rómában létrehozta az első iskolát. *Schola Pia* = kegyes iskola volt a neve ezen iskolatípusnak: latinul, egyelőre alanyesetben. A benne való oktatásra életüket rátevő (főként papként is munkálkodó) férfiak számára Kalazancius szerzetesrendet alapított. Miután az iskolák száma gyarapodott, megnevezésük többes számba került: *Scholae Piae*. E szerkezett genitívusza (birtokos esete) egyszerre két funkciót is betöltött: a) birtokos jelzőként azt fejezve ki, hogy ez vagy az a tanító, tanár ezen iskolá(k)nak az oktatója-nevelője; b) minőségjelzőként pedig (a „milyen?” kérdésre adva választ) azt jelezte: ilyen iskolabeli az illető rendtag. Maga az egyeztetett szintagma ez volt, immár tehát birtokos esetben: *Scholarum Piarum*.

Fontos e genitívuszi ragnak – a csakis nőnemű szavakra jellemző, ún. I. deklinációbeli *-arum*-nak – a megléte, mert ebben találjuk a rend többféle megnevezésében is szereplő *r*-et. Ennek a rövidített írásos változata – (Schol.) *Piar*. – döntő lehetett a megnevezés(ek) alakulását illetően. A Magyarországon való, több mint 350 évvel

előtti megtelepedés után még jó ideig közös lengyel–magyar rendtartományuk volt Kalazancius örökösének. A lengyelben alakult ki elsőnek a szóban forgó piár névhez leginkább hasonlító (ejtésükönnyítő mássalhangzóval kiegészített) *pijar* alak. E *j*-t mellőzve, ám a német *-ist*, majd az újralatinizáló *-ista* (ejtsd: *iszta*) képzővel kiegészülve – aztán a magyar rendtagok részéről előbb-utóbb *s*-sel kiejtve – jött létre a mindnyájunk által ismert és intézményeink jelölésére is használatos *piarista* szó: melléknévként éppúgy, mint a rendtagok személyét egyetlen szóban kifejező főnév gyanánt. Írásos adat elsőnek 1704 körülről datálható.

Érdekes, hogy Nagy Lajos piarista nyelvész, aki 1918-ban egy azóta is alapnak tekinthető cikket írt a Magyar Nyelvőrben „A piaristák neve” címmel, a piár szót (még?) nem említi. Véleményem szerint: szó sincs a főntebb érintett lengyel szó átkerüléséről! Viszont kalandos útja mégis annak ismeretében érthető meg: hiszen, mint szintén jeleztem, a *piarum*-ból rövidült *piar piarista*, ill. *piarista*-vá lett, és nyilvánvalóan ebből újabb rövidülés keletkezett: *piar*, majd aztán (esetleg épp párhuzamosan, birközásszerűen) *piár*, *á*-val. Helyileg nem rekonstruálható, de föltételezzük, jóval frissebb fejlemény ez, amely talán még a Trianon előtti időszak során a tíznél is több rendházzal és iskolával bíró magyar rendtartomány bármelyik állomáshelyén egyaránt keletkezhetett, és – hála a rendtag tanárok gyakori más-más iskolába helyezéseinek – előbb-utóbb országos szinten is elterjedt. Tegyük hozzá: rövid, jól hangzó és túl idegennek sem tűnő alakjában hamarosan bekerülhetett a diákok, sőt közvetítésükkel (?) a szülőik, végelemzésben a szélesebb nagyközönség szókincsébe is.

Tegyük föl: ha csak 80–100 esztendő is ez a piár szavunk, e századnyi periódus során mégse nagyon fordulhatott elő, hogy akár belülről, akár kívülről – jó- vagy netán rosszindulatból – bárki is ama *l*-re végződő igével rímeltette volna. Így hát a magam részéről nem érzem indokoltnak Balázs Géza aggodalmát. Persze: fölöslegesnek sem; mert hátha mégis bekövetkezik a „public relations”-t rövidítő piár-nak a piál-lal való asszociációja. Ismétlem: csakis ennek, nem pedig a piaristasággal kapcsolatos – elsődleges – piár-nak az illető összekapcsolása.

Meg kell említeni azt is: az alapszóként használt piár több kapcsolatnak szerves eleme lett; ezek is újabb keletűek természetesen. Napjainkban, amikor az államosítás-

sal elvett tanintézetekben ismét taníthatnak a piaristák, a hajdani öregdiákokon kívül egyre több mostani is mondhatja büszkén: piárdiák vagyok. Kecskeméten legalábbis újraélesztették a több évtizede szokást teremtő piárbál-okat (a meghívókon a helyesírási talán megbocsátható Piár Bál megjelöléssel). Ugyanitt néhány számával azért jegyezhető a – sajnos kérészetű – Piár Világ című diákújság.

És még nem is szóltunk eddig a képzés lehetőségéről. Amikor kizilabda-, kosárlabda-, atlétikai vagy akármilyen versenyen fölhangzik a „Hajrá, Piár!” buzdítás, akkor minden szem rájuk szegeződik: a játékosokra is, a szurkolókra is. Mindannyian piárosok. Itt érkeztünk el az első idézethez, amelyet tehát Balázs Géza cikkének végén olvashattak a piárosok is. Nyilvánvaló, hogy ez a szó nem azonos amazzal. Ezek kapcsán is ki kell egészülniük a későbbi korok még pontosabb értelmező szótárainak. Az első(bb)ség, a jelentésbeli 1.-nek a joga csakis a piaristákkal kapcsolatos képzett szóé!

Az immár létrejött 2. jelentés dolgában azonban ki kell egészítenem mondandómat. Ha már a rosszul ejtett, ám mégis meglévő piár-ral együtt kell élnünk (mert nyelvünkben előkelő vendégként esetleg polgárjogot nyer), akkor én a piáros-nak – mint ebből, nem pedig a piaristasággal kapcsolatos szóból képzett alaknak – csupán azt a használatát, jelentését tartom helyesnek, amelyet valahogy így írhatunk körül: 'az ún. public relations-irodában (piár-ban) dolgozó; ezen intézménnyel kapcsolatos'. Balázs Géza tétel- vagy inkább summázó mondatának kulcsszavát azonban más képzővel írnám, jelentésbeli különböztetésül: „A ... reklámértéket még nem fedezték fel a piározók.” Esetleg a kiemelés is célszerű lenne itt: „... a »piár-ozók”. Sőt még pontosabban: „... a piároz-gatók/»piár«-ozgatók”. Vagyis – röviden értelmezve –: 'azok, akik a PR irodatípus-nevet lépten-nyomon „piár”-nak ejtik'. De még akkor is ezt javaslom, ha csak utalnak rá mint divatos nyelv- és szóhasználati jelenségre. Az ötletként fölvetett két neologizmus, ha netán szótárba kerül majdan, ismét csupán a 2. számú jelentést kaphatja. Az 1. jelentés azé a piároz(gat)ó-é, amely ekképp írható körül: 'aki a piarista renddel kapcsolatos piár szót rendszeresen kiejti vagy leírja’.

Ezt tette – talán nem haszontalan – megjegyzéseit közzétéve:

Holczer József
piarista tanár

Ha lapunk megnyerte tetszését, ajánlja másoknak is! Lapunk éves előfizetési díja: 350 Ft. Megrendelhető a hirdalkézbesítőknél. Az Anyanyelv-ápolók Szövetségének tagjai a 600 forintos tagdíj fejében (diákoknak, nyugdíjasoknak 400 Ft) az Édes Anyanyelvünket illetménylapként postán megkapják. (Belépési nyilatkozat és csekk a következő címen kérhető: 1364 Budapest, Pf. 122.)

Nekem is vannak „otthonról hozott szavaim”!

Takács Tibor hangulatos cikke (Otthonról hozott szavak, *ÉdAny.* 1997/4. szám) bennem is eleven emlékeket keltett. Gyermekkoromban, a század tízes, húszas éveiben sok olyan szót használtunk, amelyek mára már feledésbe merültek, legalábbis szókincsünk peremére szorultak. Ezért érdemes felidézni őket, nehogy végleg kivesszenek emlékezetünkéből.

Egerben általános volt a szőlőtermesztés, sok értelmiséginek volt szőlője a város körüli dombokon. Rendszerint *vincellér*-rel műveltették, a termést szüretkor *taposták*, majd *sutulták*. A hordókba töltés eszköze a hosszú nyelvű *cserpák* és az *akoná*-ba (a hordó nyílásába) illesztett *léhó* volt.

A nyári szünidőt rendszerint Kecskeméten, nagyanyám kétholdas szőlőjében töltöttem. A *Halesz* nevű tanyavilágban volt, a helvéciai állomás és a bugaci kisvasút között. Nevét azzal magyarázták, hogy amikor a sívó homokot kezdték betelepíteni szőlővel és gyümölcsfával, kételkedve mondogatták: „Ha lesz!”. Lett is, messze túlhaladva a várakozást, mert dúsan sarjadtak az ültetvények, később a fák hatalmasra nőttek.

Kecskeméten is általánosan ismert volt a *garaboly*; alakja azonban eltért a leírótól. Hosszúkás, 40–50 cm hosszú volt, laposra hasított vesszőből fonták a közepén szintén lapos fogóval. Hanyagabb népi ejtéssel *garabó*-nak is mondták. Volt *kisgaraboly* is, amelybe csak 4–5 kg gyümölcs fért.

Nagyanyám és köztünk, unokák között felmerültek nyelvi viták. Ha elejtettem egy poharat, vagy összetörtem egy tányért, így korholt:

– Ejnye, kisfiam, de *gyáva* vagy!

Élénken tiltakoztam. A szó régi értelmével csak jóval később, Csokonainak Az estve című költeményében találkoztam, aki a mesterség (vagyis az akkor még nem létező zene) *gyáva* hangjáról szól, ügyetlent értve rajta.

Nagyanyánkat meg titokban kinevettük, amikor ebédre gombóc készülvén így rendelkezett segédkező nővéremnek:

– Vizezd meg a kezed, és csinálj a tésztából *együgyűen* gombócokat!

Nevettünk, mert a mi nyelvi tudatunkban az *együgyű* már nem egyformát, hanem gyengeelméjűt jelentett.

A két hónap szünidő azonban nem nyaralás, hanem kemény munka volt. Szedtük a különböző időpontban érni kezdő gyümölcsöket, mert a városokba vagy külföldre szállító kereskedők csak félérett állapotban vásárolták meg. De pukkadásig ehettünk belőlük, ráadásul említve nagyanyám finom konyhaművészetét. Pompás ételeket készített, amelyekben az egri otthonban – pedagógusgyerek lévén – csak ritkábban lehetett részünk a Trianon utáni nyomorúságos években. De ezektől eltekintve a legemlékezetesebb ízű volt az *avas szalonna*. A mai keceméti főtérén, amely akkoriban még piactér volt, szélteben áruáltak a nádfődeles tetők alatt tartott sózott oldalszalonnát, amely nyárra finomra érett, s csak egészen enyhén lett *avas* íze. Mai világunkból tökéletesen eltűnt, pedig zöldpaprikával fogyaszta csak sóvárogva lehet gondolni hajdani felséges ízére.

Szedtük a gyümölcsöt fűgén a fákra mászva – csak az Isten óvott, hogy a megterhelt ágak végéig kapaszkodva, nyújtózkodva le nem törtek alattunk. Körülszedtük a fákat a felállított kettős létrák tetejéről, de ezeknek a neve nem *létra*, hanem *álló* volt. Jogosan, mert meztelen talppal elég keserves volt a fokain állni, de még mindig jobb, mint a napsugártól áttüzesedett árnyéktalan homokra lépni.

Ennek a kis írásnak a fő indítéka azonban nem a fentebb említettek felidézése, hanem a gyümölcsfajták elnevezései, amelyek napjainkra tökéletesen eltűntek a köztudatból, s ezért megérdemlik a megőrzést.

A legelső érésű volt a *halyagcseresznye* és a *kőrösi üvegmegegy*.

Utána következett a híres barack, de neve *kajszi*- vagy *űsárga*-, *rőzsabarack* alakban mára sem változott.

Voltak különböző körtefajták, a *bűzás körte*, a muskotályos ízű *muskolatkörte*, a lapos idomú *mákkörte*, az augusztusban érő *császárkörte*, az őszi *furkó*-meg *savanyú körte*.

Az almák között az egyik legkedveltebb volt a *nyári* és a csak *őszi*-nek nevezett *vajalma*. Méltán hívták így, mert vajpuhaságúra érett édes ízével. Nevezetes volt az olykor fél kilogramm súlyúra is kifejlődött nyári fontos *tüköralma*, a nemes *sóvári* és *tafotaalma*. Kedvelt volt a *nyári* és *téli pogácsa*. Az utóbbi laposabb alakjával már eltartható volt a ma is ismert *rozmaring*-gal és az angol *yellow* szóból eredő *sárga jelov* almával együtt. Pompás illatot árasztott mindegyik. Amikor nagyanyám minden őszi elküldött belőlük Egerbe egy-egy ládával, elemista öcsém felkiáltott:

– Hallom az alma szagát!

A szilvák között tekintélye volt a közepes őszibarack nagyságúra megnőtt *doktorszilva*-nak, a mézédés *ringló*-nak; kapós volt a féléretten szedett *nyári* és *őszi aszaló*, helyi elnevezéssel, mert azonos volt a *besztercei* fajtával. Értéktelen, de bőven termő volt a *vörösszilva* meg a cseresznyeszemnél alig nagyobb *bónika*; legtöbbször cefre lett belőlük.

A nagy fák között *gyalogszőlő* volt telepítve karózás nélkül, legfeljebb 80 cm magasságra hagyva a tőkét. Az utak közti táblákat Egerben *csatorná*-nak, Kecskeméten *pásztá*-nak hívták. Egerben egy-egy csatorna alján volt egy *sankgödör*, amelybe a záporok lemosta humuszt vezették.

Nem emlékszem, hogy a szőlőn kívül abban az időben permeteztek volna, s csak a *kékkő*-nek nevezett rézgáliccal. Alig akadt egy-két szem korán érő és lehulló ferges gyümölcs, a termés egyébként mentes volt minden rovarkártól.

Lehet, hogy az alföldi tanyavilágban ma is élnek itt-ott ezek *La* fajták nevével együtt. A kitűnő Értelmező Kéziszótárban jórészt még megtaláljuk őket a garabollyal együtt, miként az elhunytat a koporsóban. De gyermekkorom óta már soha, sehol nem hallottam ezeket. Azt azonban igen, hogy ma már a nem is olyan régen nagy divattá vált Jonathán alma is kiszorult a termesztésből, nevével együtt. Hát akkor csak van értelme, hogy legalább visszacsengjenek ezek a régi szép elnevezések.

Benkóczy György

Együttműködési megállapodás

A Nemzeti Színház művészeti, műsorpolitikai szándékai szerint egyik alapvető tevékenységének tartja a szép magyar beszéd, a magyar nyelv ápolását, védelmét, gondozását. Az a tény, hogy az Anyanyelvpolók Szövetségének egész tevékenysége ugyanerre irányul, bőségesen indokolja, hogy az Anyanyelvpolók Szövetsége és a Nemzeti Színház közös céljaik elérése érdekében együttműködési megállapodást kössenek egymással.

1. A megállapodás kötői egymás tevékenységének közelebbi megismerése végett ezentúl rendszeresen eljuttatják egymáshoz lapjukat: A Szín-Világot, illetve az Édes Anyanyelvünket, sőt terjesztik, népszerűsítik egymás lapját.

2. Az Anyanyelvpolók Szövetségének a szép és művészi beszéddel is foglalkozó nyelvészei, szakértői vállalják, hogy előadóként, foglalkozásvezetőként vagy konzultánsként időről időre részt vesznek a Nemzeti Színház színtanodájában folyó oktatási munkában.

3. A Nemzeti Színház jeles, népszerű művészei előzetes egyeztetés alapján részt vesznek különféle országos szépkiejtési, versmondó, nyelvhasználati stb. versenyek bírálóbizottságainak munkájában, ezáltal növelve e bizottságok szakmai súlyát, tekintélyét.

4. Az Anyanyelvpolók Szövetsége az általa szervezett nyári anyanyelvi táborokba meghívja előadónak a Nemzeti Színház egy-egy művészt.

Az együttműködő felek megállapodásuk tapasztalatait, eredményeit évente elemzik, értékelik, és ennek ismeretében – ha szükséges – módosítják az alapmegállapodást. Szándékaik megvalósításában számitanak a tömegtájékoztató segítségére, alapítványok támogató közreműködésére is.

Budapest, 1997. december 20.

Nemzeti Színház

Anyanyelvpolók Szövetsége

Egyes szavak jelentésváltozását nemritkán nyelven kívüli tényezők is eredményezhetik. Előfordul, hogy gyökeres társadalmi változások következtében egy-egy szó vagy kifejezés – legtöbbször érzelmi alapon – új jelentésárnyalatot kap, s így később olyan szöveg- vagy beszédkörnyezetben is felbukkanhat, amelyben eredeti, érzelmileg színezetlen jelentése folytán nem lenne helye. Ezt magyarázhatja az esetleges ironikus felhang, ám olykor csupán a megszólítások vagy megnevezések terén mutakozó bizonytalanság e helytelen vagy legalábbis különös nyelvhasználatnak az oka. Így van ez *úriember* szavunk esetében is. Az összetett szó előtagja, az *úri* melléknév jelentése a Magyar értelmező kéziszótár szerint: „az urak ... társadalmi osztályához tartozó, az urak erkölcsi normáinak megfelelő”.

Az angol *gentleman* fordításaként keletkezett *úriember* eredetileg csakugyan osztályhelyzetet jelölt, mégpedig a kialakulóban lévő polgársághoz, sőt a mesteremberekhez való tartozást jelentette, mint például egy 18. század végi forrásban: „A Mesterember N. Britanniában ... *Dsentlemen*.” Az angol *gentleman*-t magyarították tehát, így lett belőle *úriember*. Márai Sándor is meghatározza szavunk jelentését, mégpedig az eredeti jelentéshez híven, amikor Naplójában azt mondja, hogy *úriember* az, aki még a kutyájának adott szavát is megtartja.

Anélkül, hogy az egész szócsalád jelentéstörténetét felvázolnánk, annyit mindenképpen megállapíthatunk, hogy az *úri* melléknév általánosan 'egy bizonyos társadalmi osztályra vagy rétegre jellemző, általa megkövetelt tulajdonság, jellem, viselkedés stb.' jelentésű. Ahogyan azonban a 19. század végétől az úgynevezett *úri* osztály (tkp. középosztály, tehát nemcsak a birtokosok, hanem az értelmiség egy része is) néhány tagja bizonyos vissza-

tetsző viselkedést vett föl (fennhéjázás, mások lenézése stb.), úgy kapott e szó – főként 1945 után, amikor az említett társadalmi osztály tagjainak inkább csak ezeket a tulajdonságait hangsúlyozták – negatív jelentéstöltetet. Hosszú ideig maga a semleges jelentésű, csupán megszólításra szolgáló *úr* is tabu volt, talán a *doktor úr* és a *tanár úr* kivételével.

Az elmondottnál fogva tehát furcsa, ha a tévériporter vagy az interjúalanyként megszólaló nyomozó *úriember*-nek titulálja a rablót, a betörőt vagy a gyűjtőgatót. Ha szavunk eredeti, minden torzítástól mentes jelentését vesszük alapul, akkor az effajta aposztrófálásnak erősen gúnyosnak kell lennie, amit – az adott beszédhelyzetnek megfelelően – gesztussal vagy arcjátékkal még nyomatékosítani is lehet. Az általam hallott és látott tudósításokban azonban semmi sem érzékeltette az ironiát. Kissé más szó-történeti összefüggésben ugyanez érvényes a *hölgy*-nek nevezett utcalányra is.

Szomszédos népeink nyelvére az angol szót nem fordították le. Szerb és horvát írónál olykor előbukkan a *gospodin čov(j)ek*, amely a magyar *úriember* fordítása, de ez a kifejezetten stíluscéllal használt kifejezés a köznyelvben nem terjedt el. Soha nem hallottam vagy olvastam, hogy németül az említett társadalmi csoportokhoz tartozó egyéneket *Herr*, *Herrschaft* vagy *Dame* megnevezéssel illették volna.

Helyesebb volna tehát, ha az eredetileg semmiféle negatív árnyalatot nem tartalmazó szavunk jelentéstartalmát tovább nem torzítanánk, s a fenti esetekben egyszerűen *gyanúsított*-at, *elkövetőt*-t, *tettes*-t mondanánk. Félő ugyanis, hogy a televízió nevelődő legifjabb korosztály tagjai irodalmunk klasszikusait vagy akár a 19. század végi és 20. század eleji sajtótermékeket olvasva az ott eredeti jelentésben szereplő kifejezéshez egészen más *úr* vagy *hölgy* képzetét fogják társítani.

Elhangzott a Tetten ért szavak című rádióműsor 1997. október 27-i adásában. (A szerk.)

Nyomárkay István

KACSA

A cím sok mindent sugallhat. Azt is, hogy a nevezett háziszármazás tényésére hívom fel a figyelmet, vagy akár azt is, hogy recepteket ajánlok a házi-asszonyoknak – a megfelelő lábán forgó várról nem is beszélve.

Csak hogy a *kacsa* szónak van egy másik jelentése is: valótlan hír. Elődeink még jelzót is ragasztottak hozzá: *hírlapi*. Ez eddig rendben is volna, de felvetődhet a kérdés: akár a vadon élő, akár a háziszármazásaink közül miért éppen a kacsát áldozták fel a valótlan hír oltárán?

A dologban az az érdekes, hogy eredetileg az álhírek semmi köze sincs a kacsához, sem más állathoz. A 19. században szokás volt – főként német nyelvterületen –, hogy a cenzorok a meg nem alapozott, a nem ellenőrizhető híreket *n. t.* jelzéssel látták el (ezzel felelősségüket a minimumra csökkentették). Ez a két betű latin kifejezést jelöl: „non testatum”, azaz nem hiteles, nincs ellenőrizve. Ha azonban kiejtjük ezt a rövidítést, akkor *enté*-nek hangzik. És a németben bizony van egy ilyen szó: *Ente*, és ez éppen a szóban forgó *kacsa* megfelelője. Nemesak a háziszármazás jelölője, hanem a valótlan híré is. Ezt fordították le magyarra a múlt század közepén, s azóta mindennapos használatúvá vált, olyannyira, hogy még *pletyka* szavunkat is kikezdte.

Mizser Lajos

HERSEG

Ha nem akarjuk is, ki vagyunk (és még inkább ki leszünk) téve annak a hatásnak, amelyet a reklámok gyakorolnak ránk. Könyökünkön jön ki a sok ellenőrizhetetlen *leg-* (pl. a *legtöbb fogorvos családja*...) [„ingyenes állítás”, mondta az ilyenekre boldogult tanárom], nem motivál a vásárlásban, hogy az a bizonyos kávé *friss*, noha az egyik reklámban majd tiszszer elhangzik ez a szó. Megunjuk. S miközben egy másik reklámban szemléljük a fedetlen kebleket, eszünkbe sem jut utánagondolni, mit is jelent a... *frissessége*.

A szuperlatívuszok, az újnak érzett és igen hamar elkopó kifejezések vagy esetleg a diáknyelvből *nyomuló* fokozó szavak (*csúcs*, *király* stb.) mellett üdítő színfoltként hatott a közelmúltban a Danone joghurt reklámjában hallott „*csak úgy herseg a fogam alatt*” kifejezés. Az itt szereplő *herseg* ('a gyümölcs rágás közben sercegő, reccsenő hangot ad') számomra és tágabb családom számára is ismeretlen volt eddig. Ám azonnal megértettük. Ebben a megértésben segítségünkre volt a *harsog* allúziója (a két szó egyébként etimológiailag is összetartozik) és a szöveggörnyezet (természetesen ide értendő a reklám vizuális hatása is).

A Magyar értelmező kéziszótár által népinek minősített, az Új magyar tájszótár által a Debrecen–Kisújszállás képzeletbeli vonaltól keletre elterjedtnek jelzett szó

azóta öröndetes módon bevonult családom és rokonságom gyermekeinek nyelvhasználatába. S hogy miért öröndetes ez? Jól tudjuk, hogy főként a felvilágosodás és a reformkor idején számos addigi tájszó került be az irodalmi nyelvbe (*lepke*, *ajak*, *páholy*, *hanyag*, *korhol*, *meder* stb.). Ez a folyamat, a köznyelvnek a táji változatok felőli gazdagítása a huszadik században elakadt, sőt egyre inkább az ellentétes folyamat felerősödése a jellemző: a köznyelvi szókészlet elemei hatolnak be a nyelvjárássokba, szorítanak ki, tesznek feleslegessé meglévő, örökölt regionális változatokat, uniformizálva és ezáltal szegényítve a nyelvet.

A *herseg*-ben viszont pontosan az ellentétét láthatjuk az imént jelzett folyamatnak: egy táji változat a tömegkommunikáció segítségével terjedni kezd (vagy legalábbis megkapja az esélyt a terjedésre). Csak üdvözölni lehet az idézett reklám nyelvi tervezőjét, aki nem egy újabb szuperlatívuszt vagy idegen szót keresett az – egyébként valóban finom – termék népszerűsítésére, hanem egy meglévő, a magyar szóalkotás szabályai szerint alakult hangutánzó szót emelt ki a regionális használatból. Onnan, ahol még számtalan hasonlóan jó található. Csak fel kellene fedezni őket. Talán ha a fenti példát többen követnék...

Hegedűs Attila

Visszamelegedés

Mivel sokféle importált terméket kell – magyar áru híján – vásárolnunk, már eléggé edzetek vagyunk a tekintetben, hogy a műszaki leírások, használati útmutatók legtöbbször alig kibogozható magyarsággal íródnak. Ez nem jó, de annyi magyarázat azért van erre, hogy nem várható el minden külföldi gyártótól, hogy tiszta és helyes magyarsággal adja meg az útmutatást.

Vannak azonban esetek, és elég szép számmal, amikor a külföldi vállalat magyarországi gyára készíti a terméket, és adja hozzá a magyarul írott használati útmutatót, műszaki leírást.

Egy ilyen műszaki leírás közli – többek között – az alábbi adatokat:

Leolvasztás:	
Normáltér:	automatikus
Fagyasztó:	kézi
Visszamelegedési idő:	20 h
Zajtjeljesítmény szint:	(db/A) 55
A készülék szélessége:	555 mm

Nyilvánvaló, hogy a műszaki információk fordításból származnak. Az átadó nyelvben az eredeti szövegek, kifejezések bizonyára helyesek és közérthetőek. De miért nem adja a magyar gyártó és útmutató-kibocsátó magyarul, magyarasan a megfeleléseket?

A visszamelegedési idő nálunk a leolvasztási idő-vel egyenlő. Azt sem tudjuk meg világosan, hogy valóban „kézi” leolvasztással, azaz a jég lekapirgálásával, vagy magától történik-e a „visszamelegedés”. Egyébként is bajom van ezzel a visszamelegedés szóval. Egy hűtő-fagyasztó készüléknek nem az a normális funkciója, hogy „melegedjék”, „visszamelegedjék”, hanem az, hogy kiolvadjon belőle az összegyűlt, lerakódott jég. A leolvasztástól még nem lesz meleg a készülék, vagyis nem történik „visszamelegedés”, hanem egyszerűen *leolvad* a jég.

Ismeretes, hogy a szavaknak – nézőponttól függően – lehet pozitív és negatív töltésük, jelentésük. Nos, nézzük csak, ott díszesleg a műszaki leírásban a „Zajtjeljesítmény szint” és annak adata. Az egyértelmű, hogy a *teljesítmény* főnév pozitív jelentést hordoz: azt érezzük, hogy mögötte valamiféle eredmény áll. Pedig a zaj negatív jelenség. Sajnos, számtalanszor találkozunk ilyen „matematikai” előjeltévesztéssel: *siker*es öngyilkosság, *eredmény*es bankrablás, *siker*es repülőgép-eltérítés, örömet *okoz*, bánatot *szerez* stb.

Bajom van a zajszint adatával is. Az igaz, hogy a zajszintet decibelben fejezzük ki, de annak magyar rövidítése *dB*, nem pedig *db*, mert ez utóbbi már foglalt, a *darab* rövidítésére.

Hiányzik viszont egy nagyon fontos információ a leírásból: a hűtés és a fagyasztás Celsius-foka, azaz a „teljesítménye”.

Gabnai János

Tamási Árontól az Internetig

Miért szeretem az én Erikámat?

A *Vadrózsa* ágában írja Tamási Áron, hogy Amerikából visszatérve hozott magával egy nagyméretű Underwood írógépet, amelyre még ott felszereltette a magyarban használatos ékezetes betűket. Bizonyította ez az írónak anyanyelve iránti szeretetét és igényességét. Mindez történt 1926-ban, hetvenkét évvel ezelőtt, amikor az ilyen nagy és drága írógép ritkaságszámba ment, sokkal nagyobb bece volt, mint ma egy irodai számítógépnek, szövegszerkesztővel együtt.

Azért jutott eszembe Tamási, mert beleolvastam a Rádió- és Televízióújság egyik közelmúltbeli számába, annak is a *Világháló* című cikkébe. Az Internet-hálózatról, illetve az azon feladott és kapott levelekről van benne szó. A cikk egy részlete így szól: „... sajnos az Internet-levelek esetében eddig nem tudtak elfogadni egy egységes, minden nemzeti karaktert (betűt) tartalmazó kódlapot. Vagyis a mi ékezetes betűink sem mennek át egy közönséges Internet-levéllal. Ezért írnak a legtöbben inkább ékezetek nélkül.”

Ékezet: szép magyar szó, a rögzített beszéd éke, dísz, útmutató a szavak helyes kiejtéséhez. A cikk az ékezeteket helyettesítő „trükköket” említi, az egyiket be is mutatja: valami értelmetlen, kusza betű- és jelhalmazt látok, amelyről az első pillanatban azt sem tudom, magyar szöveg-e. Ma tehát, 1998-ban ez a helyzet.

Nemrégiben tartottuk a sokadik érettségi találkozónkat, amelyen elmondtam, hogy írok újságoknak is. „Milyen számítógépet használasz?” – kérdezték a barátaim. „Semmilyen, csak egy Erika táskairógépem van” – feleltem. Nevettek, azt hitték, viccelek. Pedig tényleg csak az Erikával írok. Van rajta minden nagy és kis magánhangzóból hosszú is, rövid is, egyedül a nagy hosszú Ű hiányzik. De erre tollal ráteszem az ékezetet.

Igaz, hogy nincs rajta az amerikai „és” jel, nincs rajta a paragrafus jele, nincs rajta a négyzet – de nem bánom. Szeretem az én hűséges és megbízható Erikámat. A szép magyar karakterei miatt.

Török András

Csallóközi mondások íze

Nagygyeregre utaztam a minap. A vonat álmosítón dőcögött, így elszunyókáltam az ülés mélyén. Tán Megyerig szenderegtem volna, ha Albáron föl nem ébreszt két éles nyelvű parasztasszony. Akaratlanul is odafigyeltem. A szomszédasszonyukat szapulták:

– Hajaj! Ha neki *annyi zsírja volna, mint amennyi lisztje nincsen*, akkor jó pogácsát tudna sütnyi – szolt az egyik.

– *Annyi pénze van annak, mint a békának a tolla* – toldotta meg a másik.

– Pedig szeretne megtollasodni – folytatta a pirosposztag menyecske –, de hát *annyira van tüle, mint cigánygyerek a forralt tejűl*.

Bár fölébresztettek, mégis örültem a két asszonyságnak, mert három csallóközi szólásmondást hámoztam ki csipkelődésükből.

De hogyan is állunk ezekkel a Duna melléi közmondásokkal? Kiderült, sok falu máig őrzi a maga közmondását.

Nagyudvarnokon például azt mondják arra az emberre, aki a kicsiből nagyot kerekít: *Neki is nagyobbat tojik a tyúkjá, mint a lúdja*.

Ha Egyházkarcsán valaki azt állítja, hogy a dojog így vagy úgy sikerült, rávágják: *En nem fogtam halat, de a Jóska az bizony istügyse, majd nem fogott egyet*.

A várkonyiak e szavakkal illetik haragosukat: *Verje meg a mennybéli rossz szomszédoddal meg gyepes udvarral*.

A pozsonyeperjesiek viszont így mordultak föl hajdanán, ha olyan embert láttak, aki nem tudta megülni a lovat: *Úgy illik a lóra, mint tehénre a gatyá*.

Nyárasdon, ha az egyik ember így akarja, a másik meg amúgy, azt mondják: *Az egyik ember a sarkátul kezd kapálni, a másik meg a hegyitül a sarka felé*. Vagy: *Az egyik bévül, a másik meg kívül kapál*.

Tejeden ha valakinek rosszra fordul sorsa, nyomban kibökik: *Amennyit a kerék föl, annyit le*. De használják fordítva is: *Amennyit a kerék le, annyit föl*.

Úszoron, ha lusta embert látnak, rögvést megjegyzik: *Az evésnél szívesen állna, csak a munkánál feketne*.

A szapi aranyosók így keseregtek valaha a keveset jövedelmező mesterség miatt: *Sokat fárad a vadász; ritkán száraz a halász; de mindig rongyos az aranyász*.

Macházán egy időben annyira elterjedt az ürge, hogy évtizedekig nem bírták kiírtni. Azóta maradt fenn a szólás: *Fürge, mint a macházi ürge*.

Solymosharcsán meg azt tartották az olyan gazdáról, aki nem igyekezett elég trágyát gyűjteni szántóföldjére: *Kicsiny trágyadombnak kicsiny magtár a szomszédja*.

Sok közmondás járja még az említettek közül, de eredete annyira a múltba vész, hogy már nem tudhatjuk, melyik hol keletkezett. Annyi bizonyos, a csallóközi falvak népe szép, találó mondásokkal gazdagította nyelvünket.

Dénes György

Minden történet szól valamiről

Manapság csak *történet* van, nincsen *esemény*, *eset*, *fejlemény*, *fordulat*, *cselekmény*, *ügy*, *történés*, nincsenek *dolgok*, nincs a *dolgoknak valamilyen állása*, nincs *jelenség*, a *történet* azonban minden mennyiségben föllelhető a különféle nyelvhasználati rétegekben. A sajtó, a rádió, a televízió, a tudományos közlemények hemzsegek a sok *történet*-től. Olvassuk a példatárat: „... nagyon sok tanulsággal szolgál majd mindannyiunk számára ez a *történet*, s eljutunk addig, hogy hatékony kormányzati munkát leszünk képesek felmutatni”; „A forint szinte korlátlan átválthatósága nem mai *történet*”; „Nem szól arról tehát a *történet* számunkra, hogy nekünk mindenáron együtt kell működnünk valakivel...”; „... a csatlakozás nem katonai kérdés, hanem az ország nyugati integrációjának egyik eleme, azaz a *történet* nem a hadseregről és a fegyverekről szól”; „A *történet* nem szól arról, hogy x millió forintot kell szerezni”; „... az ön *története* nem egy önkéntes *történet*”; „Ez az a *történet*, melyet a tanulmány hátralevő részében szeretnék kidolgozni”; „Ahhoz, hogy tudományos valóság váljék ebből a *történetből*, komoly fogalmi és technikai akadályok sokaságát kell legyőzni”; stb.

Bizonyára igazolja e példacsokor, hogy a *történet* főnév valóban nagy kedveltségnek örvend számos nyelvrétegben, illetőleg megmutatja, hogy a szó kiszorítja a rokon értelmű szótársakat. E kiszorítódsdi, mint már néhány eddig idézett példánk is mutatja, gyakran együtt jár az *arról* *szól*, illetve a *valami* *szól valamiről* kifejezés hasonló divatburjánzásával. Erre is van példa csöstül: „Az élet akkor *arról* *szólt*, hogy tudja a zenekar elviselni ezt a kihívást”; „A rendszerváltás *arról* *szól*, hogy nincsenek ideológiák”; „Az egész szocializmus *arról* *szólt*, hogy munkás-paraszt hatalom van...”; „A február végi *történet* tehát nem *arról* *szólt*, hogy kivettek huszonöt milliárd forintot...”; „A sztrádaügy nem *arról* *szól*, hogy az állam ismerte-e a saját törvényeit”; „A rendezvény *arról* *szólt*, hogy a kontinens távlatait Közép-Európa integrálása jelenti”; „Ez a kongresszus főleg a pártokról *szól*”; „Az »úri aljasság« a magamfajta embernek elviselhetetlen. Ez aztán *arról* *szólt*”; „Csurka sikere nem csak Csurkáról *szólt*”; stb.

Szótáraink szerint ha valamely írásmű vagy más írás tárgyként, hőséként szerepel valaki vagy valami, a *szól* ige használatos: *a könyv szól valamiről* vagy *valakiről*; *a rendelet szól valamiről* stb. Némelykor 'róla van szó, őt érinti' jelentésű az ige: *Csaba királyfiról szólt a legenda*. A *szól* gyakori használatát az *érint*, az *illet* szinonimákkal is lehet csökkenteni, s tegyük hozzá: a *vonatkozik valamire* vonzatszerkezetes ige és az *irányul valamire* vagy *valakire* úgyszintén használható lenne a *kihat valamire* (*valakire*) igével egyetemben.

Sem a *történet*, sem a *szól* divatozása nem küzdhető le úgy, hogy a többé-kevésbé megfelelő rokon kifejezést alkalmazzuk; ezzel némelykor lehet csupán sikert elérni. Az a példa, amelyben *a klónozás arról* *szól*, hogy két teljesen azonos birkát állítottak elő, akkor sem javítható ilyen csereberével, ha birkatürelemmel tesszük. A példaanyag azt mutatja, hogy megfogalmazóik gondolati kimunkáltság nélkül nyilatkoznak valamiről, ezért azután vagy kissé kuszára sikeredik közleményük, vagy semmitmondó sablonná válik. – A fogalmazástani(itási) alapismeretek el-sajátítása persze sokukat eligazíthatná efféle kérdésekben (alsó-felső iskoláikban talán meg is tette), azonban a szokványos fordulatokhoz való igazodás – ami a társadalom műveltségének felszínéhez való idomulással is gyakorta együtt jár – erősebb. A rossz minták követése újratermeli a kifejezésbeli pongyolaságot. Pedig szépirodalmunk is lehetne példa. Érdemes betekinteni a Petőfi-szótárba, melyben 1344 adat mutatja be a *szól* igét, kilencvenegy a *történet*-et. Föllelhető a *szól* 'valakire, valamire érvényes, vonatkozik' jelentése is sok-sok egyéb mellett, vagyis ebben a tekintetben nem jelentésbeli változásról van szó, hanem a használati megterheltséggel kapcsolatos sematizálódásról: *similis simili gaudet*. A *történet* még egy ideig, sajnos, *erről* *szól*.

Büky László

Helyesírási szójegyzék

Újabb szakmai kiadvány gyarapítja helyesírási kézikönyveink sorát: a Nemzeti Szakképzési Intézet gondozásában megjelent a *Helyesírási szójegyzék (Képzés – foglalkoztatás)* című kötet, amely elsősorban a szakképesítések és a velük kapcsolatos fogalmak írásmódját kívánja tisztázni. Az iskolaszervezet és a munkaerőpiac átalakulásával nagy számban jelennek meg új foglalkozások és képesítések, így a korábban ismeretlen vagy alig-alig használt szavak, kifejezések helyesírása nem kis gondot okoz. Mindenekelőtt azért, mert egyre bonyolultabb fogalmak születnek, s természetesen ezek írásképe is bonyolult. Magam is tanúsíthatom, hogy a szakközépiskolákban mennyi a bizonytalanság és a vita a hivatalos iratok (képesítők, bizonyítványok, anyakönyvek, naplók) kitöltésekor. Mindezek fényében rendkívül hasznosnak ítéltük a **Papp Ágnes** és **Paróczayné Korányi Margit** által összeállított szójegyzéket.

A közel 5000 adatot tartalmazó jegyzéket lapozgatva nyomban felfigyelhetünk arra, hogy e szakterület legfőbb gondja az egybe- és különírás szabályrendszere, ráadásul annak is a különleges esetei, mint amilyen a mozgószabály. Igen nagy számban találkozzunk ugyanis efféle alakulatokkal:

bányaipari aknász-képző technikus,
bútor- és épületasztalos-ipari technikus,
fa- és rézfűvóhangszer-készítő és -javító,
faiskolaiszaporítóanyag-előállító,
minőségbiztosító-számítástechnikai technikus.

A valóság a képzetet is felülmúlja! A legagyafúrta helyesírási versenyfeladatok szerkesztői sem lennének képesek külön példákat kiötleni. Egyrészt örülhetünk, hogy a napról napra ta-

pasztalható sok-sok helytelenség után végre láthatjuk a szabályos formákat. (Ennek biztosítója a lektor személye: **T. Urbán Ilona** helyesírásunk jeles szakértője.) Másrészt azonban kevésbé örövendetes, hogy ennyire bonyolult megnevezések, nyelvi szörny-születtek, szókígyók jönnek létre. Éppen ezért a szójegyzék előtti rövid szabálymagyarázatban a szerkesztők is hangsúlyozzák, hogy a jelöletlen többszörös összetételeket célszerű volna jelöltté téve oldottabb kapcsolattá szelídíteni: *villamosművifogyasztásmérő-javító = villamosművi fogyasztásmérők javítója*. A mozgószabály alkalmazhatóságának végpontját mutatja, hogy a *porított tejtermékek feldolgozója* kifejezés jelöletlen formában már le sem írható: a *porítotttejtermék-feldolgozó* az egybeírt három azonos mássalhangzó miatt nem fogadható el, az ezt kiküszöbölő *porított-tejtermék-feldolgozó* viszont azért nem jó, mert alárendelő összetételeinkben két kötőjel nem lehet.

A helyesírási szójegyzék azonban az iméntieknél sokkal egyszerűbb és fontosabb, ám gyakran elhibázott szavakat, kifejezéseket is tartalmaz a szakmák, a szaknyelvek, a foglalkoztatás és az iskola témaköréből: *áfa, előre gyártott elemek, felnőttképzés, fizető-parkolóhely, értékpapír-forgalom, gyakorlógimnázium* (sok helyen még ma is különírják!), *idegen nyelv, idegennyelv-ismeret, ingatlanközvetítő, közlekedésautomatika, lízing, mamutvállalat, menedzser* (nem *manager!*), *munkanélküli-segély, szücsmester, szücs kisiparos.*

A szerzők ígérik, hogy gyűjteményüket évről évre bővítik, gazdagítják, így remélhetőleg hamarosan találkozhatunk a Helyesírási szójegyzék újabb kiadásával.

Zimányi Árpád

Anyanyelvünk ösvényein

Ez a címe annak a nyelv művelő írásokat tartalmazó új kötetnek, melynek szerzője a hazai szakmai körökben is jól ismert romániai magyar nyelvész, **Murádin László**.

Miként az *Előszó*ban olvashatjuk, a kötet anyagát a szerző az 1981-től a kolozsvári *Igazságban*, majd 1990-től a *Szabadságban* hetenként megjelenő írásokból válogatta össze. Az olvasó ízelítőt kap a szavak életéről, múltjáról, eredetéről, a nyelvben betöltött szerepükről, értékükről, a jelentés sokféleségéről, ízelítőt kap abból, hogy egy szó, szólás mennyi történetet sűrít magába, mennyi emléket őriz az elmúlt századok életéről; betekinthez a szófejtés, a szótörténet világába, nyomon kísérheti bizonyos szavak jelentésbeli és alaki változásait, érzékelheti, hogy miként bokrosodik egy-egy szó népes családdá, hogyan növekedhet kifejező értéke újabb és újabb jelentésárnyalatokkal bővülve. Szóba kerül a szemlényelvadás, bizonyos helynevek eredete, kialakulása...

A könyv hazai olvasása azért is időszerű, mert a nyelv művelés szerepéről fellángolt vita igényli azt a támogató érvelést, amelyet a szerző a következőképpen fogalmaz meg: „... az a nyelv művelés tekinthető termékenynek, amelyik nyelvi ismeretek terjesztésével megpróbálja ébren tartani a nyelvérzéket, a készséget gondolataink szabatos, könnyed nyelvi megformálására, amelyik legalább annyiszor serkent, biztat, mint ahányszor hibákra figyelmeztet.” – Majd így folytatja: „A nyelv művelés végső soron társadalmi kérdés. Beletartozik az anyanyelvű iskolai oktatás, a köz- és művelődési élet lehetősége és gyakorlása, a napisajtó és az irodalom hatékonysága, egyszerűen azoknak a forrásoknak a felügyelete, ahonnan a társadalom tagjai anyanyelvi ismereteiket merítik.”

A hazai nyelv művelésnek, valamint az iskolai anyanyelvi nevelésnek is ajánlható szemléletet is megfogalmaz a szerző, amikor ezt írja: „A nyelvileg művelt ember nem csupán így vagy úgy, jól-rosszul megérteti magát, hanem a nyelvet gondolatokat, érzéseket, hangulatokat híven tolmácsoló hangszernek tekinti” – megtoldva azzal a megjegyzéssel, hogy ez nemcsak a nyelvtudományunk a gondja, hanem az irodalomé is. Ugyanis „a nyelv, kivált az irodalmi nyelv, nem pusztán hírközítő eszköz, hanem valamely történelmileg kialakult etnikai közösség sajátos szellemiségének kifejeződése,

lelkialkatának örök tükré; ezért a nemzeti nyelv fejlesztése, féltő ápolása és szenvedélyes pallérozása a legszebb írói feladat.”

A tanulságos, a mindennapi élet nyelvhasználatából merített, történeti magyarázatokkal is kiegészített cikkeket nyolc témakörbe csoportosítva találjuk.

Szavaink tárházából emeljük ki példának *borravaló* szavunkat, róla írásos adatunk már 1631-ből van; aztán jött a török időkben a *baksis*, majd újabban a *hálapénz*; no meg a „kancsal tekintetű” *csúszópénz*, *kenőpénz*.

A napjainkban divatszóvá lett *nosztalgia* szó jelentése sem azonos a magyar *honvágy* szóéval; az előbbi ma már inkább vágyakozó emlékezés, sóvárgás, míg az utóbbi a haza, a szülőföld, az ott-hon utáni természetes vágyakozás.

Igen szerencsés, sőt demokratikus köszönési mód a *viszontlátásra*, mert mindenféle korú, nemű és rangú emberek mondhatják egymásnak. A múlt század harmincas éveiben keletkezett össze-vont *viszlát* alakot „csúnya” szónak nevezi Vörösmarty, ennek ellenére manapság is használatos, bár csak bizalmas viszonyban lévőkhöz ajánlható!

Megfontolandó tanács a becézéssel kapcsolatban: „Ami a becézés nyelvhasználati, nyelvhelyességi vonatkozásait illeti, vigyáznunk kell a becenevek hangulatára. A névhangulat szempontjából nem mindegy, hogy például egy *Mária* nevet viselő személyre milyen, egyébként szokványos nevet ragasztunk: *Marcsa, Mariska, Mări, Mari* stb.”

Befejezésül *Erdély* névvel kapcsolatban olvashatunk sok érdekes adatot; ezek közül csupán egyet idézünk, amit illik tudni itthon is: „Az 1918-as hatalomváltás után a köznyelvi szóhasználatban *Erdély* neve kiterjedt a történelmi Magyarországtól Romániához átkerült egész területre, tehát a Bánság északi és keleti részére, az Alföld keleti szegélyére és a Partiumra is.” Ez utóbbihoz tartozott: Zaránd, Közép-Szolnok és Kraszna vármegye, valamint Kővár vidéke. (*Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely 1996.*)

Graf Rezső

Sátoraljaújhely,
1997. október 17–19.

Lobog ma is a láng...

... amely nemzeti nyelvünk és kultúránk megőrzése és gyarapítása céljából hajdan fellobbant – írja *Kováts Dániel* az Édes anyanyelvünk verseny negyedszázados jubileumára megjelent, A nemzeti szeretet kapcsa című szép kötet szerkesztője.

Az első napon az írásbeli megmérettésre került sor, a második napon a szóbeli szereplés következett. A választható három téma a következő volt: 1. *Beszélgünk – de hogyan?!* (vitaindító); 2. *Hazánk és Európa* (kiselőadás); 3. *Hogy hat rám a reklám?* (fejtegetés). Mindhárom téma majdnem egyenlő arányban nyerte meg a tanulók tetszését.

Kiemelkedő szereplésükért a következő versenyzők kaptak emléklapokat és pénzdíjazást: Balázs Emese (Rimaszombati Gimn.), Donka Klára (Galamb József Szmk., Makó), Galambos Gábor (Kanisai Dorottya Gimn., Szombathely), Hürkecz Márta (Vajda Péter Gimn., Szarvas), Imre Lajos (Kossuth Gimn., Miskolc), Kálovics Dalma (Batthyány Lajos Gimn., Nagykanizsa), Kasza Lilla (Krúdy Gyula Szmk., Siófok), Keszeg Anna (Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár), Ling Dóra (Zrínyi Ilona Gimn., Nyíregyháza), Markovics Boglárka (Táncsics Mihály Gimn., Siklós), Mohai Zsuzsanna (Bezerédj István Szki., Szekszárd), Nagy Marianna (Károlyi Mihály Szki., Cegléd), Puszkás Emese (Ady Endre Gimn., Debrecen), Szarvas Timea (Klapka György Szmk., Jászberény), Székely Melinda (Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár), Székely-Sipos Zehána Anna (Mikes Kelemen Líceum, Sepsiszentgyörgy), Szoboszlai Judit (Hógyes Endre Gimn., Hajdúszoboszló), Szőnyi Krisztina (Szmki., Szekesfehervár).

Eredményes felkészítő munkájukért emléklapokat és pénzdíjazást adományoztak három szaktanárnak: Bakóné Aradi Évának (Táncsics Mihály Gimn., Siklós), Gömöri Árpádnak (Klapka György Szmk., Jászberény) és Tőkés Erikának (Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár).

G. R.

Október végi szavalóverseny

Fővárosunk Szent Lőrincről elnevezett kerületében zajlott le a verseny, amely a kerület iskoláinak tanulóit mozgósította – nemes szellemi viadalra. Szervezője *Török András* újságíró volt. A részvételre szólító körirat azt kívánta a jelentkezőktől, hogy azoknak a költőknek a műveiből válogassanak, akik az ötvenhatos forradalomnak előhírnökei, illetőleg résztvevői, börtönviselői vagy áldozatai voltak.

A döntőt megjelent 13 általános és középiskolai tanuló négy költő egy-egy költeményét adta elő: Gérecz Attilától kettőt, Határ Győzőtől és Márai Sándortól egyet-egyet; Tollas Tibortól kilenc vers hangzott el a közönség és a zsűri előtt. Ennek elnöke *Kiss Dénes* költő volt (aki a Koszorúban is közölt versét így kezdte: „Anyanyelvűből születtem én – emberré az nevel”). Társai *Fábián Gyula* irodalomtörténész-újságíró, *Földy Ottó* előadóművész és rádiószerkesztő voltak. *Kiss Dénes* bevezetője azzal indokolta a versválasztást, hogy a börtönlélmények megszólaltatása új időszámítás jelzője: Góliát sérülést kapott Dávidtól; nyomában – s a magyar nyelv erejéből – alkotóművészeink nyomozó környezetben is megmaradva számunkra önbecsülésünk hírnökei és erősítői lettek. *Tollas Tibor* két börtön-, illetőleg kényszermunkát viselt társa beszélt arról, hogyan írt verset papírhulladéka a bánya mélyén, s milyen megpróbáltatásokat kellett elszerveznie a kényszermunka embererőt sorvasztó idejében. E sorok írója pedig az Anyanyelvűpolók Szövetségének és ifjúsági tagozatának munkáját ismertette.

A két első díjat *Varga Vera* és *Ócsai Dorotya* vehette át. A három második díjas: *Ködöböcz Katalin*, *Lévai Timea* és *Lázár Eszter*. A harmadik díjat *Papp Krisztina* nyerte el.

A zsűri elismerését fejezte ki a felkészítő tanároknak is, különösen *Suhajda Oszkár* tanárnőnek, lévén ő a legkiválóbbak nevelője.

A tudósító örömmel állapíthatja meg, hogy a verseny névadója az a *Miskolczi Margit* volt, aki az Anyanyelvűpolók Szövetségének elnökségi tagjaként és nagy sikerű tanárként működött a kerületben.

Szende Aladár

Tankönyvek – szép magyar nyelven

A fenti cím egy pályázat címe is. A Gödöllői Agrártudományi Egyetem (GATE) Egyetemi Professzorok Tanácsa hirdette meg 1997 tavaszán. A 80 egyetemi tanárból álló testület ismételtelen fel kívánta hívni a figyelmet anyanyelvünk ápolására. Három évvel ezelőtti, a GATE valamennyi dolgozójához és oktatójához intézett felhívásában – többek között – ez áll:

„A magyar nyelv ápolására kötelez bennünket elődeink csodálatos teljesítménye, akik a nyelvek tengerében magányos anyanyelvünkkel kifinomult, választékos, pallérozott, megújítani képes és a tudományos eredmények megfogalmazására és tanítására is alkalmas nyelvet fejlesztettek ki és hagytak ránk. Természetes tehát, hogy oktatói és nevelői tevékenységünk eredményessége attól is függ, milyen mértékben ágyazzuk be mondanivalónkat anyanyelvünk sajátos, diákjaink számára is természetes rendszerebe.”

Furcsa, tudathasadásos állapotban élünk. Ha egy egyetemi hallgató elvétől például az angol igeidők egyeztetését, és megbukik a nyelvvizsgán, nem kaphat diplomát. Ugyanakkor anyanyelvünkkel bármi történhet: a társadalmi vagy a szellemi élet bármely fokán bárki kénye-kedve szerint büntetlenül megerősíthatja, elcsúfíthatja, neveltségessé teheti. Olyan hangulat és szemlélet van kialakulóban, gyakran tudatosan gerjesztve, mintha a magyar nyelvnek – ellentétben minden más nyelvvel – nem lennének törvényei, vagy ha vannak, a túllontúl „européer” magyarra nem vonatkoznak.

Anyanyelvünk meggyorsult romlásának ebben a szomorú korszakában professzori tanácsunk az említett pályázattal kívánt mind az oktatókhoz, mind a hallgatókhoz szólani.

Úgy gondoltuk, termékenyebb lehet egy pályázat annál, mint ha bekapcsolódnánk az országos vitába, amelyben egyesek aggodalma már-már nyelvtörvényért kiált, míg mások – köztük magukat „Széchenyi-professzor”-nak nevező docensek – különféle célzásokat tesznek azokra, akik helytelenítik az idegen szavak fölösleges használatát.

A pályázatra 13 tankönyv érkezett. Győztese dr. *Szendró Péter* egyetemi tanár *Szálas zöldtakarmányok szecskázása* című könyve. A díj átadásakor kértük professzortársunkat arra, hogy a jövőben is öröködjék anyanyelvünk felett, őrizze értékét. Ez a kérés természetesen mindannyiunkhoz szól, akik valamely hazai szellemi műhelyben dolgozunk, és magyar értelmiséginek tartjuk magunkat.

Gödöllő, 1997. december 2.

Kósa András

egyetemi tanár, az Egyetemi Professzorok Tanácsának elnöke

Köszöntjük az új Péchy Blanka-díjasokat!

A Kazinczy-alapítványi Bizottság kuratóriuma 1994-ben az alapító, néhai Péchy Blanka érdemes művész születésének századik évfordulója alkalmából *Péchy Blanka-díj* alapítását határozta el az élőbeszéd művelését szolgáló mozgalmakban kifejtett tevékenység elismerésére és jutalmazására. A kuratórium az alapítástól számítva eddig hét, ebben az évben pedig újabb három olyan tanárnak ítélte oda a díjat, akik valamennyien évtizedek óta kiváló pedagógiai és szervező munkájukkal az anyanyelvi nevelés ügyét szolgálták.

Babiczy Veronika, a budapesti Gundel Károly Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző tanára szakkörvezetői munkájáért és a „Beszélni nehéz!” mozgalomhoz kapcsolódó Péchy Blanka-emléknap és -emlékverseny évenkénti megrendezéséért kapta a kitüntetést.

Csepeli Imre, a budapesti Kossuth Zsuzsa Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola igazgatója húsz év óta ad otthont, teremt családiás légkört a „Beszélni nehéz!” mozgalom országos találkozójának, és tölti meg olyan tartalommal, amely egyúttal tükrözi az iskolában folyó magas színvonalú anyanyelvi nevelő munkát is.

Daragó Ferenc, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola igazgatója két évtizede lelkesen és odaadóan szervezi az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati versenyt. E munkájával, anyanyelvünk iránti elkötelezettségével hozzájárult ahhoz, hogy ez a nemes versengés országos mozgalommá fejlődött.

Mindhárom kitüntetettnek további jó munkát, újabb szép eredményeket kívánunk.

Hercegi Károly

Szarvas Gábor nyelvművelő napok

Különös öröm nekünk, magyarországi nyelvészeknek részt vennünk Adán a minden évben megrendezett nyelvűvelő napokon. Főként mostanában, amikor határokon belül bizonygatni kell, hogy szükség van az anyanyelv ápolására, gondozására; a szabatos, világos, igényes fogalmazás és beszéd nem ásatag, elavult kategória, hanem erre manapság is mindenkinek törekednie kell. Örülhetünk annak, hogy a történelmi viharoktól is megtépzott tájon van egy olyan magyar nyelvű közösség, amely a létért való küzdelem közepette szívén viseli anyanyelvének művelését, gondozását is. Ennek érdekében rendezik meg lassan már három évtizede minden év októberében Szarvas Gábor szülőhelyén, a jugoszláv Vajdaságban, Adán a nyelvűvelő napokat.

A házigazda szerepét 1997-ben is, mint már évek óta a helyi Szarvas Gábor Egyesület, illetve az adai művelődési központ vállalta. Köszönet *Hódi Évának*, az előbbi elnökének és *Szabó Szabados Ilonának*, az utóbbi igazgatójának, akik színvonalas tudományos rendezvénysorozattal ápolják községük nagy szülöttének emlékét. 1997-ben a magyar nyelv helyzete volt a központi témája a tudományos ülésnek. Az előadók ezt a kérdéskört több oldalról is elemezték. E sorok krónikása mai nyelvhasználati gondjainkról szól, *Kiss Jenő* a nyelvjárások jövőjét vetítette elénk. *Péntek János* az erdélyi nyelvűvelő mozgalmakat ismertette, *Ágoston Mihály* az anyanyelvűvelő és a nemzetűvelő kapcsolatáról tartott előadást, *Váradi Tibor* pedig a magyar nyelv jugoszláv jogállását ecsetelte. *Papp György* a vajdasági magyarok nyelvhasználatát befolyásoló tényezőkre hívta fel a hallgatóság figyelmét, *Molnár Csikós László* a magyar nyelvű iskoláztatás gondjairól szól. *Wacha Imre* az ülés szakbefejezéseként a mai magyar kiejtés rétegeinek sajátosságait elemezte.

A tudományos ülészen kívül volt még szépkiejtési verseny középiskolásoknak és író-olvasó találkozó *Gyurkovics Tibor* részvételével. A programot Szarvas Gábor szobrának megkoszorúzása egészítette ki, s a szép számú érdeklődő megtekinthette a Magyar nyelvészek arcképcsarnoka című kiállítást.

Szűts László

A magyar jelrendszerek évszázadai címmel megjelent a Magyar Szemiotikai Társaság új kötete. Tizenegy tanulmány foglalkozik a magyar (részben nyelvi) jelek történetével. A kiadvány kapható az ELTE BTK Folklore tanszékén.

*

Pázmány Péter-ülésszak. Négyszáz éve, 1597-ben érkezett Grácba Pázmány Péter. A gráci egyetemen tanított, és első bölcséleti munkáit is itt írta. Ennek emlékére rendeztek december közepén Pázmány Péterről tudományos ülészenakot a gráci egyetemen. – 1998. május 21–23. között *Pázmány és kora* címmel rendeznek tudományos konferenciát a piliscsabai campuson.

*

Védekező anyanyelv címmel megjelent **Beke György** új könyve, amelyben anyaországi és erdélyi magyar írókkal és nyelvészekkel készült interjúk, valamint tanulmányok és vitacikkek olvashatók.

*

Vallási kifejezések szószeredétét is tartalmazza a *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóirat 99., 1997 szeptemberében megjelent száma.

*

Illyefalván 1997 nyarán, az Anyanyelvi Konferencia védőszármayai alatt létrehozták a *Szó-tartó mozgalmat* a magyar kultúra értékeinek megismertetésére és alkotó befogadására.

*

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma 1997. november 17-i ülésén ismét döntött díjakról, támogatásokról. Ezúttal a következő összegekről rendelkezett:

1. A négy éve alapított Lőrincze-díjra: 140 000 Ft
2. Csángó fiatalok továbbtanulására: 90 000 Ft
3. Országos nyelvi versenyek támogatására: 50 000 Ft

*

A Gundel Károly Idegenforgalmi, Vendéglátóipari Szakközépiskola, Szakmunkásképző és Gimnázium tanárai és tanulói 1997. november 29-én – immár hagyományosan – ismét megrendezték a *Péchy Blanka-emléknapot*.

*

Bolla Kálmán *Kell-e nekünk ortoépia? (Avagy a magyar kiejtés ügye az ezredfordulón)* című előadása hangzott el a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1997. évi közgyűlésén, december 9-én.

*

A Palóc Társaság 1997 decemberében Ipolybalogon megrendezett, *Palócföldi Pedagógusok Találkozója* című rendezvényén nagy tetszéssel fogadott előadást tartott **Fekete László**, az Anyanyelvűvelő Szövetségének elnökségi tagja. Az Ipolyvarbó (Vrbovka) székhelyű Palóc Társaság elnöke, **Z. Urbán Aladár** köszönőlevelében azt is jelezte, hogy többen közülük felvételüket kérik az Anyanyelvűvelő Szövetségébe.

*

Mint a sajtó is beszámolt róla, az Anyanyelvűvelő Szövetségének 1997. december 20-i ülésén ketten ismét átvehették a *Lőrincze-díjat*, amelyet évente egyszer ítél oda A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma és a szövetség. A két kitüntetett ezúttal **dr. Rónai Béla** ny. főiskolai tanár és **dr. Szathmári István** ny. egyetemi tanár. Mindkét jeles nyelvűvelőnek ezúton is szívből gratulálunk!

*

Dr. Molnos Angéla, a rövid lélekelemző kezelés nemzetközi híru kutatója, aki több mint fél évszázadig külföldön élt, s akinek számos munkája jelent meg a világ különböző tájain, ezúton hívja fel olvasóink figyelmét a világhálózaton megtalálható következő honlapra:

„Honlap a magyar nyelvűvelő. Világhálócím: <http://fox.klte.hu/~keresofi>

Azokhoz szól, akik szeretik a tisztán csengő, szép magyar nyelvet, folyamatosan ápolják és művelik saját és mások örömeire. Akit érdekel, kérem, küldje meg nekem [keresofi@fox.klte.hu] villámpostacímét, hogy értesítsük a további fejleményekről.”

*

A pedagógusjelöltek 26. Kazinczy-versenye 1998. március 16–18. között lesz Kaposváron.

*

A nyelv mint szellemi és gazdasági tőke címmel rendezik meg 1998. április 16–18. között Szombathelyen a VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferenciát.

Összeállította: **B. G.** és **G. L.**

PONTOZÓ

Először is az 1997. évi 4. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Hét regény.* 1. Mire megvénülünk (Jókai Mór). 2. Pílat (Szabó Magda). 3. A nagy fejedelem (Móricz Zsigmond). 4. Hegyi patak (Tamási Áron). 5. Állomások (Kaffka Margit). 6. Jegenyék alatt (Tömörkény István). 7. Az élet kapuja (Herczeg Ferenc).

II. *Rímelő víznevek.* 1. Körös. 2. Galga. 3. Gyöngyös. 4. Lajta. 5. Dráva vagy akár Száva.

III. *Költő és műve.* 1. Déva-vár. 2. Aramisz. 3. Lejárat. 4. Vadorzó. 5. Nyaraló. 6. Hajcsat. 7. Császár. 8. Bánatos. 9. Szopóka. 10. Reszket. A költő neve: Vajda János. Versének címe: Virrasztók. (Így szokták emlegetni; valójában, pontosan azonban A virrasztók.)

IV. *Anagrammmondások.* 1. Okos, mint a tavalyi kos. 2. Nem teszi ki az ablakba. 3. Aki keres, az talál. 4. Gyakorlat teszi a mestert. 5. Gazda szeme hizlalja a jószágot. 6. Áll, mint a szamár a hegyen. 7. Bagóhiten élnek. 8. Okos enged, szamár szenved. 9. Ravasz, mint a róka. A megfejtések kezdőbetűiből kiolvasható név: O. Nagy Gábor.

V. *Brassai Sámuel a nyelvről.* Ha valaki, én bizonyosan szeretem nyelvünket, oly hévvel, mely senkinek sem enged.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők részesültek könyvjutalomban: Baranyai Viktor, Komárom, Mártírok u. 76. 1/1 (2900); a Bercsényi Miklós Közlekedési Szakközépiskola és Gimnázium Bercsényi Anyanyelvi Klubja, Győr, Cinka Panna u. 2. (9002); Csóhány Edit Kata, Bányaterenye, Rákóczi u. 45. (3078); Deák Éva, Szolnok, Ispán krt. 7. (5000); Halász Blanka, a Gábor Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola Beszélési nehéz! körének tagja, Karcag, Madarasi u. 1-3. (5300); Lőrincz Ilona, 4150 Odorheiu Secuiesc (Székelyudvarhely), P-ța Libertății, nr. 1.; Simonváros József, Debrecen, Dózsa György út 11. (4027); Sogrik Andrea, Vácduka, Szabadság tér 18. (2167); Stéhli Ferenc, Budapest, Nyitra u. 5. (1183); Tóthné Horváth Hedvig, Szombathely, Holdsugár u. 13. (9700). A jutalmat postán küldjük el.

A Pontozó új feladatai

I. *Költő és műve.* Megfejtőinknek az a feladatuk, hogy a meghatározásoknak megfelelő, hat betűjegyű álló szavakkal, nevekkel töltsék ki az ábrát. Helyes kitöltés esetén a második oszlopban egy jeles költőnk családnevét, az ötödik oszlopban pedig egyik ismert versének címét olvashatják el. Ki a költő, és mi a vers címe? (Megfejtése 20 pont.)

1.					Négy van belőle
2.					Ebbe lát a jós
3.					Különleges teljesítmény
4.					Egyfajta ital kedvelője
5.					Szereplő a focipályán
6.					Görög korsó
7.					Sportszer is, játékszer is
8.					Te is, fiam...?
9.					Ennivalók meghatározott sora
10.					Gutenberg műhelye

II. *Rejtőzködő keresztnevek.* Ha megfejtőink a két-két meghatározásra a megfelelő szavakkal felelnek, a válaszul

adott két szóból egy-egy keresztnevet ügyeskedhetnek össze. A hét rejtőzködő keresztnevért egyenként 3, összesen 21 pont jár.

1. A) Mohamedánok fejedője B) Vátesz
2. A) Füstköd B) Elő-indiai bennszülött
3. A) Vesződség B) Hazai gyümölcs
4. A) Versenyen való részvételre jelentkezik B) ... Lanka
5. A) Kijelent B) Jófejű
6. A) Régi súlymérték B) Talajművelő eszköz
7. A) Csavar B) Háziszárnyas tájiasan

III. *Szókivonás.* A feladat a meghatározások első tagjaként megoldott, hat betűjegyű szavakból kivonni a meghatározáspárok másik tagjának öt betűjegyű álló szavait. Ha a megoldás helyes, a megmaradt betűk felülől lefelé olvasva egy természeti jelenség nevét adják. Ezt tessék beküldeni! Értéke 15 pont.

1. Nyelvtani fogalom – virágfajta
2. Mindenre kiterjedő – sík felületű
3. Régies atom – mennyiségi viszony
4. Ágynemű – gyötrődve vágyó
5. Alkotórészekre bont – fémlap
6. Körítés – szemmel való rontás
7. Könyv elején van – céltábla
8. Törtészám része – vízi jármű tartozéka
9. Szorosan simuló – súlyából veszítő
10. Színpad része – sportpálya

IV. *Öt költő – öt kötet.* Lapunk legutóbbi számában egy olyan rejtvényt közöltünk, amelyben keresztnevük, valamint születési és halálozási évszámuk alapján jeles magyar írók, költők nevére kellett rátalálni. Mostani feladványunk célja hasonló, de a keresés útja-módja más. Öt kiváló magyar költőnek nevét és valamelyik kötetüknek címét kell megtalálni, mégpedig az előbbi ugyancsak a születési és halálozási évszám, az utóbbi azonban a keresett kötet anagrammája alapján. A helyes megfejtésért költőnként 2, kötetcímenként szintén 2, összesen tehát 20 pont jár.

1. (1877–1919) Ott a hala, élénk!
2. (1883–1941) Részeg s integet
3. (1885–1936) Kert és Ilon
4. (1905–1937) Miénk e látnok!
5. (1909–1944) Ott kés a jég!

V. *Dobos László a nyelvről.* Keresztrejtvényünk fő soraiba ezúttal Dobos László szlovákiai magyar írónak, a Magyarok Világszövetsége egyik alelnökének anyanyelvünkre vonatkozó megállapítását rejtettük el. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 101 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy a beküldő részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását 1998. április 1-jéig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek a feladott rejtvényekkel való sikeres megbirkózást és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat szerkesztőjével, Grétsy Lászlóval együtt – a feladványok készítői:

Dékány Erzsébet (IV.), Doroszlai Elekné (II.), Házy László (III.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.)

Közös kincsünk

1	2	3	4	5	N	6	7	8	9	T		10	11	12
13						14						15		
	16				17				18				19	
20			21	22				23				24		
E		25						26				27		28
29	30		31					32						
33		34		35		36				Á				37
38			39		40			41	42			43		
G					B		44	45			46		47	
	48				49				50		51		52	
53								54						
				55				56					57	
58	59		60					61				62	63	
64		65				66					67			68
69					E					T				

VÍZSZINTES: 1. Dobos László megállapításának első része. 10. Ligeti üllőhely. 13. Fellner ...; 18. századi építész. 14. Hajtat, fület ráncigáló. 16. Csomópont. 17. Német névelő. 18. A rejtekből. 19. Hegyes cipésszerszám. 20. Kétjegyű betű. 21. Havon siklik. 23. MÁV ...; nagykanizsai sportklub. 25. A megállapítás harmadik, befejező része. 29. Középen megnéz! 31. Cserépkályhát épít. 32. Páncélsisak leereszthető része. 33. ... Roid; Tandori Dezső krimiírói álneve. 35. Mesteri szerep a Bánk bánban! 38. USA-beli költő, író, filmkritikus (James, 1909–1955). 40. Szintén ne. 41. Versbéli sóhaj. 43. Tösgyökeres pécsi. 44. Kétségbe von. 47. Kerti házikó. 48. Pihentetően kellemes, jóleső (alvás). 50. ... Clark; ausztrál hosszútávfutó. 52. Saint, röv. 53. Jeles képviselői közül csak néhány: Puskin, Csehov, Tolsztoj. 55. Tanzánia autójel. 56. Nagy-...; 813 m magas hegy a Börzsönyben. 57. Az argon vegyjele. 58. Ez pedig az asztációmé. 60. Csomót lazít. 61. Fehérnemű. 62. Pirul a cipő. 64. Vesszőből font kerítés vagy kapu, tájszóval. 67. Szerzetes. 69. Ezen a helyen.

FÜGGŐLEGES: 1. Indulatszó. 2. Jókora. 3. Régi hordómérték. 4. E tájszavunk fickót, kölyköt jelent. 5. Az itterbium vegyjele. 6. ... fővel; öntudatosan, büszkén. 7. Szed a levesestájból. 8. Belső mozgás! 9. Savanyú folyadékkal ízesített. 10. Agyó, kedves! 11. Az aljához. 12. Ógörög törzs tagja. 15. Tág. 17. A klasszikus latin költészetet, versformákat követő (irány, iskola). 20. Dobos László megállapításának második része. 22. Nyilas fegyverrel fölszerelt (egykor harcos). 23. Névjegykártyát készített. 24. Fülemlé, régi költőink szavával. 26. Numero, röv. 27. Harcos vállat, törzsét takaró páncél. 28. Makacs, önféjű. 30. Község Makótól nem messze. 34. Görög eredetű férfinév. 36. Lelkileg megtört, csüggedt. 37. A virágban levő édes nedv. 39. Település Debrecen szomszédságában. 42. Nyelve is van, hangja is van, mégsem beszél! 45. Mesterséges nyelv. 46. Talicskán szállító. 49. Ékköves szalagból való fejdísz. 51. A meglepődés egyik szava. 53. Szombathelyhez csatolt település lakosa. 54. Közlekedési csomópont Törökországban. 57. Egykori nép, ritka férfinév is. 59. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, röv. 60. Indíték. 61. Hogyishívják. 63. Combja süttve inyencfalat. 65. A szomszédba. 66. A szilícium vegyjele. 67. Aki á-t mond, mondjon ezt is! 68. Üres tok!

Schmidt János

Anyanyelvünkről – anyanyelvünkért

1997. november 21-én ismét Lőrincze Lajosra emlékeztünk Balatonalmádiban. A harmadik alkalommal megrendezésre kerülő vers- és prózamondó versenyre 67 tanuló érkezett, köztük erdélyi, galántai és óbecsei diákok. Idén is megtisztelte jelenlétével rendezvényünket özv. Lőrincze Lajosné.

Grétsy László megnyitó beszédében örömmel üdvözölte azt a tényt, hogy egy két tannyelvű gimnázium kezdeményezésére született meg e nemes verseny. Kiemelte az anyanyelv és a nemzeti kultúra megőrzésének s ápolásának fontosságát, majd Lőrincze tanár úr szavait idézve emlékeztetett a három éve kitűzött célra: „Hogy ez a sokhúrú hangszer el ne némuljon, hanem inkább egyre szebben, egyre tisztábban zengjen.”

Amíg a diákok az elődöntőben versenyeztek, addig a kísérőtanárok nyelvészeti előadásokat hallgattak: Graf Rezső anyanyelvtanításunk gondjairól, Szende Aladár Lőrincze Lajos nyelvészettikai örökségéről beszélt.

A döntő 18 résztvevőjét a Bánffy György vezette bírálóbizottság értékelt, s adott ki két korcsoportban első, második, harmadik s különdíjat. A verseny felvidéki sikert hozott: az általános iskolások között első lett Morovics Ágnes (Felsőszeli), második Morvai Anikó (Negyed), harmadik Kohút Judit (Tallós). A középiskolások győztese Jakubecz László (Galánta), a második Marjai Virág (Mosonmagyaróvár), a harmadik Varga József (Esztergom).

A rendezvény esti színházlatogatással folytatódott, majd másnap Szentgálon Lőrincze Lajos szülőházánál koszorúzással ért véget.

1998. november 20-án ismét várja az ANYANYELVÜNKRŐL – ANYANYELVÜNKÉRT verseny a diákokat az általuk választott anyanyelvi témájú verssel vagy prózával Balatonalmádiba, a Magyar–Angol Tannyelvű Gimnáziumba.

Marekné dr. Pintér Aranka

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Európa Zsebkönyvek

Francois Mauriac

A szerelem sivataga

Nyelvi mozaik című sorozatom egyik legelső cikkében szóvá tettem, hogy a budapesti Francia Intézet francia neve (*Institut Français*) hibásan van felírva az épület kapuja fölé: a c betűről ugyanis lemaradt az „sz”-ként való ejtést jelző farkinca, az ún. cédille (1993/2. szám). Nos, ezt a hibát azóta sem javították ki. Sőt most már François Mauriac, a Nobel-díjas francia író is „farkatlanná” vált, legalábbis A szerelem sivataga című könyvének borítólapján. Bár a belső címlapon jól van írva a keresztnév, sajnálatos, hogy már az Európa Könyvkiadóval is megeshet ilyesmi. (K. G.)

1997. OKTÓBER 25., SZOMBAT

Észak - Magyarország -
#148

egyértelműen. Szóval kicsit leállunk,
már nem annyira politikálunk.

politikálásról

Erre a furcsa szóra – *politikál* – Panyi Szilvia egri főiskolai hallgató hívta fel figyelmünket. Hogy nem a nyomda örököseinek műve, arra bizonyították, hogy nemcsak a címben, hanem magában a cikkben is előfordul. Bár kétségtelenül érződik rajta valamilyen népies íz, egy nagy példányszámú napilapban nem tanácsos ezt a keverék formát használni. Ahogy az atlétika valamelyik ágának művelője sem *atletikál*, hanem *atletizál*, s a *kritikairól* sem *kritikál*, hanem *kritizál*, úgy a többihez hasonlóan görög-latin *politika* mellett is maradjon csak meg a szintén görög-latin eredetű *politizál!* (G. L.)

NYUGTA

MO-DIN KFT

CENTRUM ÁRUHAZ

BP. BATTYÁNYI TÉR 5-7

ADÓSZÁM:

3 97-11-28 15:52

1.640 Ft 1490.00

TOTAL 1490.00

FIZET 1490.00

AP221800047

Vettem egy övet a budai Batthyány téri áruházban. Ez eddig magánügy, s nincs is nyelvi vonatkozása. Ámde a mellékelt blokkon látható, milyen tisztelet övezi ennél a cégnél (is) az első magyar miniszterelnök nevét. Tessék mielőbb kijavítani! (K. G.)

JÁTÉK

JÁTÉK

Az IRÁNYÁR és a Keleti Főcsatorna
Rádió közös játéka!

Részleteket megtudhatja ha hallgatja
minden szerdai napon a [REDACTED] MHz-et

Figyelje az újságot és hívja
az [REDACTED]-999-es telefonszámot

TELEFONÁLJON ÉS NYERJEN! 31/14

Ebből a balul sikerült reklámból hiányzik a második mondat elejéről a névelő, hiányoznak a vesszők és a mondatzáró írásjelek, de mindezeknél jobban hiányzik az a legalább parányi figyelem és gondosság, amely elegendő lett volna a *hallgatja* szóalak durva íráshibájának eltüntetésére... (Az adatot dr. Literáti Nagy Ferencnéől kaptuk. Közreadja: G. L.)

ROMADOUR

lány, rúzzsal érő sajt

Készült: pasztörizált tehéntej felhasználásával

Nettó tömeg: 100 g Szárazanyagtartalom: 45% Zsirtartalom sz.a.-ban: 40%

Energiatartalom: 1000 kJ/100 g Konyhasó tartalom: max. 3,5%

Minőségmegőrzési idő: a csomagolóanyagban jelzett időpontig 10 °C alatt tárolva

MERTCONTROL eng.sz.: [REDACTED] OETI eng.sz.: [REDACTED]

Gyártó: JIHOČESKÉ MLÉKÁRNY a.s., Jindřichův Hradec

Forgalmazó: [REDACTED] Kft., Budapest, [REDACTED]

Mielőtt olvasóinkból kitörne a kacagás, gyorsan jelzem: ezúttal nem valamiféle elírásról, durva hibáról van szó, hanem a *rúzs* szónak egy olyan jelentéséről, amelyet nemigen ismerünk, de azért már létezik. A francia eredetű *rúzs* (*rouge*) szó, ugyebár, a száj színezésére, többnyire pirosítására szolgáló rudacskát, illetve arcpirosítót jelent. Szótáraink is csak e jelentését közlik. Nem árt azonban tudni, hogy egy speciális érlelő flórát (baktérium-, ill. gombatenyészetet) is jelent, amely szintén nemegyszer pirosas árnyalatú – tehát nyilván a francia szóval függ össze –, s amely különféle lágy sajtok érlelésére használatos. Ezt a délcseh területről származó sajtot, pusztán nyelvész kíváncsiságból, meg is kóstoltam. Aki a hozzá hasonló pálpusztait szereti, annak ez is ízleni fog. S nem lesz tőle rúzsos a szája! (G. L.)

– **Hihetetlen**, hogy a hatóság a bliccelőknek adjon igazat. Erzsi 45 kilós asszony, a sértett legalább kilencven. **Épp ésszel nehéz elképzelni**, hogy ezt a kapaszkodó férfit kilökje a vonatból. Az is elgondolkozathatta volna a rendőrséget, hogy miért az esemény másnapján vetette fel a baleseti jegyzőkönyvet K. Ferenc sértett Balatonboglár „Homason” Ha valaki megsérül a

Épp ésszel nehéz elképzelni? Éppen értelmi képességünk nem alkalmas erre? Hát akkor mégis mivel próbálkozunk? Ez az a kérdés, amelyre *ép ésszel* hiába keressük a választ! (A Vasutas Hírlap 1997. március 25-i számából vágta ki és küldte el nekünk ugyancsak dr. Literáti Nagy Ferencné miskolci olvasónk.)